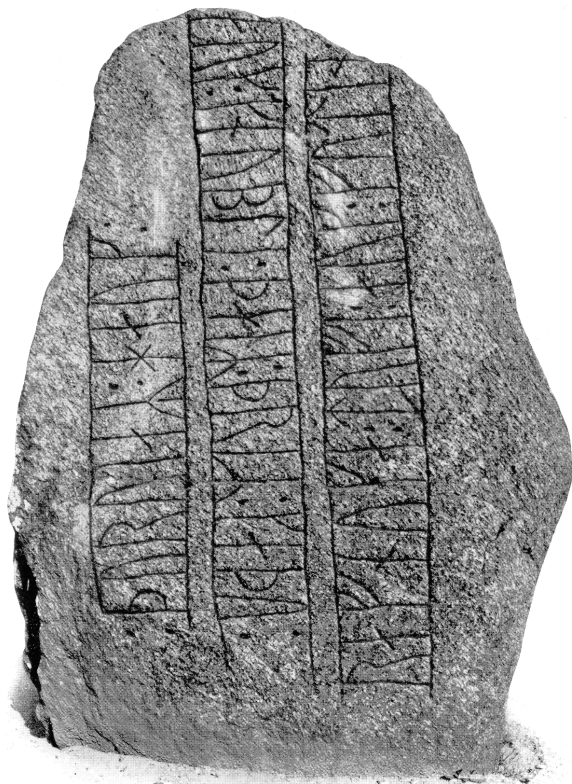

NYTT OM RUNER

Meldingsblad om runeforskning



Nr. 16

2001 (publ. 2003)

ISSN 0801-3756

Nytt om runer: Meldingsblad om runeforskning

Nr. 16, 2001 (publ. 2003)

INNHold

<i>Nytt om runer</i> , sekstende årgang	3
Arbejdet ved Runologisk Laboratorium, København	4
Die Runenarbeit am Seminar für deutsche Philologie (Arbeitsstelle: Germanische Altertumskunde), Göttingen	11
Arbeidet ved Runearkivet, Oslo	13
Verksamheten vid Runverket i Stockholm	19
Fifth International Symposium on Runes and Runic Inscriptions, 16th–20th August 2000, Jelling, Denmark	35
Thirteenth Annual Runic Mini-symposium, Orkney and Shetland, 2000	40
Seminarium om namn i nordiska runinskrifter	41
Runic Bibliography for 2000	42
Supplements to the Runic Bibliographies for 1995 to 1999	55
Five-year Runic Bibliographies	58
Addresses of Centres for Runic Research	59

Nytt om runer: Meldingsblad om runeforskning

ISSN: 0801-3756

Redaktør/Editor: James E. Knirk

Medredaktører/Co-editors: Michael Lerche Nielsen,
K. Jonas Nordby and Henrik Williams

Adresse/Address: Nytt om runer, c/o Runearkivet
UKM/Oldsaksamlingen
Universitetet i Oslo
Postboks 6762 St. Olavs plass
N-0130 Oslo, Norge/Norway

e-mail: k.j.nordby@ukm.uio.no

Nytt om runer, sekstende årgang

Med dette foreligger den sekstende årgangen av *Nytt om runer*, over ett år forsinket. Redaksjonen beklager dette, men forsinkelsen har dessverre ikke vært til å unngå.

Redaktøren, James E. Knirk, har siden våren 2000 arbeidet i København som ordbokssjef og hovedredaktør av *Ordbog over det norrøne prosasprog / A Dictionary of Old Norse Prose*, og har på grunn av tidspress hatt lite tid å avse til redigering av tidsskriftet. Mag.art. Jonas Nordby har vært vikar i Runearkivet, og det er stort sett han som har stått for den praktiske redigeringen av *Nytt om runer*. Tidsskriftet har i løpet av 2002 knyttet til seg to assisterende redaktører: Henrik Williams ved Uppsala universitet og Michael Lerche Nielsen ved Københavns Universitet. De har begge vært til stor hjelp i forbindelse med avslutningen av denne årgangen.

Redaksjonen vil i 2003 sette mye inn på å komme ajour med utgivelsen av tidsskriftet.

Sekstende årgang markerer begynnelsen på en ny femårs abonnementsperiode. Det har lyktes å holde prisen på samme nivå som i forrige periode, og påminnelse om fornyelse av abonnementet ble sendt ut i sommer. De som fortsatt ønsker å abonnere på bladet, har nå forhåpentligvis betalt.

Nytt om runer har med denne årgangen gått over til en ny produksjonsprosess. I stedet for den gammeldagse klippe-og-klistre-metoden i Runearkivet, sendes nå tekst og illustrasjoner i digital form til trykkeriet. Ny produksjonsmåte med limsveising i ryggen gjør det også mulig å overskride 60 sider i omgang, noe som ikke var mulig med den tidligere heftingsmetoden.

Omslagsillustrasjonen til dette nummeret av *Nytt om runer* er DR 29 Bække 1, en jysk runestein som ble besøkt under det femte internasjonale runesymposium i Jelling sommeren 2000.

Redaktøren

Arbejdet ved Runologisk Laboratorium, København

Nyfund fra Danmark 2000

En mere udførlig gennemgang af de nye fund fra Danmark findes i *Arkæologiske udgravninger i Danmark 2000* (2001), 307–08, og Roskilde blypind særskilt i årgangen 2001 (2002), 252–55.

ROSKILDE BLYPIND

Den lille blypind fra Hedegade i Roskilde (ROM 2103) er et løsfund fra opfyldningsområde fundet med metaldetektor i forbindelse med en udgravning fra Roskilde Museum i august 2000. Pinden er kvadratisk i tværsnit og skiller sig ved sin form ud fra de fleste andre blyfund. Den måler ca. $5,3 \times 0,5 \times 0,5$ cm, og der er ca. 5 mm høje runer på alle fire sider. Hele pinden er i behold; men overfladen er ret ødelagt. Alle linjerne læses fra venstre mod højre; men de to første begynder i den ene ende, som synes at være dannet i korsform, og de to andre i den anden. Den længste af linjerne, som begynder i korsenden, synes at være den første (A), der fortsættes med B-linjen, hvis runetoppe støder op til foden af A-linjens runer. C-linjens toppe støder op til toppen af runerne i A-linjen, og indskriften ender med en kort linje på D-siden.



A: **krukskristikruks(·)(?)—(?)iṣ**B: **uṣkruks(·)iohanuṣkruks**C: **kr?kṣlukṣkruksma??**D: **fufiuskristina***Crux Christi crux ...**...crux Johannes crux.**Crux Lucas crux ma...**fufius. Christina*

A-sidens første runer står meget svagt, men må dog anses for sikre. Midterstykkets runer **kruks** står som dybe furer, mens den sidste del af overfladen er stærkt ødelagt af korrosion. Efter de usikre rester af et streg-skilletegn og nederste del af en hovedstav synes tre–fire runer at være forsvundet; men et par spinkle lodrette linjer yderst, ca. 5 mm fra enden, kan opfattes som runerester: **(?)iṣ** eller **uṣ**.

Også de første runer på B-siden står meget svagt. Efter et skævt **u** følger et ganske svagt spor, der kan opfattes som et kortstavet **s** samt et ret bredt **k** og **r** – knækket på bistaven er tydeligt – et smallere **u**, samt **k** og kortstavet **s** (delvis skadet af en dyb revne) og endnu en lille lodret stav, som måske kan være et skilletegn. Det følgende **o**, samt **a**- og **n**-runerne står meget dybt og tydeligt med lange ensidige bistave, men de næste runer er delvis ødelagt. Foran et kortstavet **s**, som er klemmt ind på en smal plads, synes der at være en **u**-rune, skønt man ville vente et **i** eller **e** i navnet, *Johannes*. På grund af et sekundært, trekantet indhak er kun toppene af **kru** i ordet **kruks** bevaret, og korrosionen har gjort, at blot foden og lidt af bistaven på det sidste **k** samt det nederste af et kortstavet **s** kan ses. De sidste ca. 5 mm er uden spor af indridsninger.

På C-siden er de første runer skadet på grund af korrosion; men svage spor gør det sandsynligt, at her har stået **kruks**; **k**-runen er sikker, og derefter ses en svag hovedstav og en usikker **r**-bistav; men **u**-runen såvel som det meste af hovedstaven på den følgende **k**-rune er helt forsvundet, mens det kortstavede **s** er velbevaret. Det følges af en **l**-rune med en meget lang bistav uden sikker forbindelse til toppen af hovedstaven. De næste runer er dybe og brede, **k**-runen med en bistav, som begynder næsten ved foden af hovedstaven, er fulgt af noget, der ser ud som et **u**; men en sekundær revne har flækket bistaven. Fra **s**-runen i halv højde løber en fin sekundær revne ned til kanten. Runerne i **kruks**, står meget svagt og noget fladtrykt, navnlig hovedstaven i **u**-runen er overordentlig spinkel; efter de usikre **ma** ses rester af endnu to lodrette stave, den

sidste knap 2 mm fra kanten. Der kan måske have stået Markus eller Matthæus eller eventuelt Maria i forlæggjet.

Læsningen af de første tre runer på D-siden er noget usikker; men der synes at være et svagt knivspor i den øverste bistav på rune 1 **f**, så at rune 2 og 3 må læses **uf** (ikke **im**). Hovedstaven på rune 3 ses i kanten af den sekundære, trekantede fordybning med to bistave på højre side. Den nederste, ret kraftigt buede **f**-bistav sidder ganske vist meget lavt og har ikke sammenhæng med hovedstaven. En lille ridse over de to bistave synes at være tilfældig. Den næste rune, **i**, er usikker, kun toppen er intakt, og der kan have været en **a**-bistav til venstre. Efter en **u**-rune, som mangler den øverste top, følger et tydeligt kortstavet **s**; men dette **fufius** har ikke kunnet identificeres, mens det følgende **kristina**, *Kristina*, må anses for sikkert. De sidste runer er gjort meget brede, alligevel er der uudnyttet plads tilovers efter dem. Her slutter indskriften tydeligvis, og det forekommer mest sandsynligt, at Kristina ikke er navnet på helgeninden, men den kvinde, som blyindskriften skulle hjælpe.

Indskriften er tidligst fra ca. 1050/1100, men den kan meget vel være senere. Runeformerne er middelalderlige kortkvistformer, ensidigt **a**, **n**, **t** og **o** og kortstavet **s**.

Runemønter fra Lund

MØNTSKAT FRA TOFTEGÅRD, FREERSLEV, NØRRE HERLEV SOGN

Skatten er fundet ved udgravning på Toftegårds jord i december 1999 efter tidligere detektorfund på stedet. Den er foreløbig behandlet og afbildet i *Arkæologiske udgravninger i Danmark 2000* (2001), 290, 293 og 307f. Der er identificeret ikke mindre end 14 eksemplarer af Svend Estridsens runemønter (ca. 1065–74) med en række kendte møntprægernavne i reversindskrifterne (med stedsangivelser): *Assurr Pāi ī Lundī*; *Styrkār*; (*Pōrgotr*); *Pōrstæinn on Lundī*; *Ásfarð Lundī*; *Brunman*; *Tōli*; *Pōrstæinn Lundī*; *Pōrstæinn ī Lundī*; *Ul[ff]kill ī Lundī*; *Ul[ff]kill Lundī*; (*Øðb*)*ær(n)*. (Jvf. DR sp. 556–79 og Erik Moltkes oversigt, “De danske runemønter og deres prægere,” *Nordisk Numismatisk Årsskrift* 1950, 1–56, som de respektive numre refererer til.)

Hauberg type 30

- Nr. 17. AZUR PAI: **+asurpa·i·ilundi:|V||**, jvf. DR 19a, Moltke 13.
- Nr. 18. AZUR PAI: **+as—dli:|Vli:·**, jvf. DR 19i, Moltke 21. Halv.
- Nr. 19. STYRKAR: **+styrkar·**, fulgt af majuskler. Jvf. DR 79, Moltke 53.
- Nr. 20. STYRKAR: **—yr·kar·|—**, fulgt af majuskler. Jvf. DR 79, Moltke 53–55. Halv.
- Nr. 21. THORGUTR: **—tr(:)????—**, fulgt af majuskler. Jvf. DR 96, Moltke 86–87. Fragment.
- Nr. 22. THORSTEIN: **+porsteia:oa:lunli??**. Der er brugt **a** to gange i stedet for **n**, jvf. Moltke 99; men i modsætning til Moltke 99 er de to **o**-runer spejlvendte. Hel, men brækket.

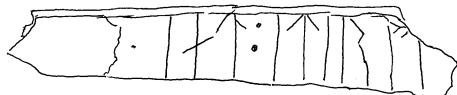
Hauberg type 31

- Nr. 23. ASFARTH. **+asfarþ:lundi**. Den sidste af de meget brede runer står meget tæt på indledningskorset, **d**-runen har to svage punkter under bistavene. Jvf. DR 13a og 13d, Moltke 128 og 131.
- Nr. 24. BRUNMAN: **+brunma—**; jvf. DR 32a, b, d; Moltke 148–49, 152. Fragment.
- Nr. 25. TOLI: **—tol—**. Lille fragment, variant, jvf. DR 93, Moltke 203.
- Nr. 26. THORSTEIN: **+þorst???:!unt**. Kraftigt dobbeltpræget. Jvf. DR 110a,b, Moltke 211–12.
- Nr. 27. THORSTEIN: **+þors—?in:lunti**. Jvf. Moltke 215, der ikke har halvmåner i de samme vinkler.
- Nr. 28. ULKIL: **+ul?il:ilunti:ikii**. Jvf. DR 120b, Moltke 224. Skadet i kanten.
- Nr. 29. ULKIL: **+ulkil:lundi:ki**. Punktet i **d**-runen sidder midt på hovedstaven. På grund af svag prægning er bistaven på **l**-runen usikker. Jvf. DR 121a, Moltke 225.
- Nr. 30. ØTHBÆRN?: **—þer—**; jvf. DR 63b, c, Moltke 230–33, især 232, der er dog næppe stempelidentitet.

Et tidligere runefund fra Skåne

HÖRUP RNEBEN

To fragmenter fra to forskellige runebein fra en tidligere udgravning i Hörup Sn., Öster Län, blev undersøgt i Historiska Museet under runologmødet i Lund 20.5.2001. På det ene findes kun en **t**-rune, på det andet er der flere runer i en tilsyneladende afsluttet, men næppe meningsgivende indskrift: **·iat·itirk̄t̄**. Ifølge udgraveren, Märta Strömberg, er det et grubehusfund fra sen jernalder–tidlig vikingetid. Denne foreløbige datering er overraskende og interessant, fordi de allerfleste af de kendte



“runebein” stammer fra overgangen sen vikingetid/tidlig middelalder og fremefter.

Nyregistrerede fund fra Grønland 2000

Ø 34 QORLORTUP ITINNERA BENNÅL

Fundet består af et stort og et lille fragment af en nål af ben eller rensdyrtak, Ø34x1350 Qaqortoq Museum.

Det største fragment udgøres af det trekantede, brede hoved på nålen, det er godt 4 cm langt, ca. 1,5 bredt, lige afskåret i den brede ende (men et hjørne mangler). Det er fladt og ganske tyndt, og i den smalle ende er der et skråt brud, det lille fragment kan muligvis passe her. Langs over- og underkanten er der skåret to furer, i den brede ende er der yderst skåret et svagt b- eller r-lignende ornament med tre buer. Herefter ses seks fra 12 (rune 2) til 8 mm (rune 6) høje runer, der i flere tilfælde skærer gennem kantindramningen. De synes at udgøre en afsluttet helhed. Læsningen synes sikker: **boḱbra**; men tolkningen er uvis, måske er indskriften ikke sprogligt meningsgivende.



Rune 2 har svage, højrevendte, ret lavtsiddende bistave. Rune 3 har en opadvendt bistav fra midten af hovedstaven mod venstre, den når ikke helt op til kanten, men der synes at være tale om en spejlvendt **k**-rune.

Ø 34 QORLORTUP ITINNERA NAVER-HÅNDTAG

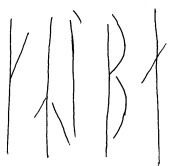
Håndtaget (Ø34x1323) er fundet 17.8.1998 og undersøgt før konservering i juni 2000. Det ottekantede håndtag er ca. 10 cm langt, det har en diameter på ca. 15 mm og er opdelt i skiftevis ca. 10 og ca. 5 mm brede sideflader. I den smalleste ende er håndtaget noget opflosset, men det er velbevaret i den anden ende, lige afskåret og med et rundt hul med en diameter på ca. 8 mm til et naverbor, som det fremgår af indskriften. De ca. 8 mm høje runer står på en af de brede flader, den første rune 2 mm fra enden med hullet. Den tydelige, ca. 2 cm lange, fint indskårne indskrift virker ikke slidt. Som skilletegn er anvendt to lange snit. Der er anvendt binderunerne \widehat{ar} og \widehat{al} . Bistaven på **u**-runen begynder et godt stykke under toppen; **t**-bistaven er ret kort og tæt på hovedstaven og der ser ud til at være et lille punkt i form af et skråt, næsten lodret stik på midten af hovedstaven, så der kan læses **d**.

Der er ingen tvivl om tolkningen: **nau \widehat{ar} :hald \widehat{os} :**
Nafarr Haldó(r)s. "Haldors naver", jvf. oldisl.
nafarr m.(af *nafgeirr*) skrevet med **u** i stedet for **f**.



GÅRDEN UNDER SANDET (GUS) I VESTERBYGDEN, TRÆKØLLE

Den lille kølle, NKA 1950x2841, blev undersøgt 20.6.2000 før konservering. Køllen er ca. 32 cm lang, hovedet er ca. 7,5 bredt og 5,5 cm tykt, fladest og mest slidt på siden uden runer. I den smalle ende er køllens diameter ca. 3 cm. Køllen er smukt forarbejdet af naturgroet træ – ask?, men sort, brandsværtet, navnlig på den ene side. Runerne står 18,5 cm fra den smalle ende, de vokser fra 2 til 2,5 cm. Der er 2,7 cm fra



første til sidste hovedstav. Rune 2 er en \acute{y} -rune, og den sidste rune en lidt skæv gennemstreget \acute{a} -rune, det kan diskuteres om den skal translittereres **æ** eller **a**, **kylbæ**, *kylfa*, "kølle". Brugen af **b** i stedet for **f** i denne indskrift er bemærkelsesværdig.

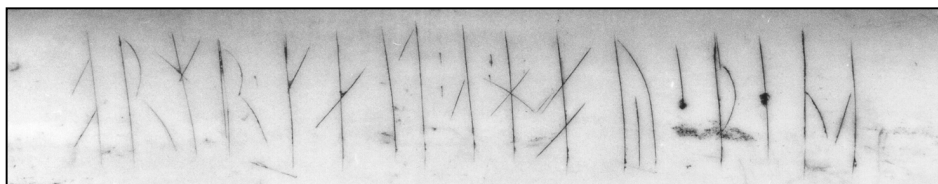
GÅRDEN UNDER SANDET (GUS) I VESTERBYGDEN, TRÆKAR

I bunden af det lille, drejede trækarfragment, NKA 1950x2460, er der skåret en ejermarkering: et ca. 4 cm højt bomærke (eller $\widehat{t}k$) og en **o**-rune, samt en svagere, tvivlsom hovedstav?



ET GRØNLANDSK(?) RUNEFUND, LE MANS HVALROSSKAL, FRANKRIG

Hvalrosskallen med to tænder kom i 1816 til Musées du Mans fra en fransk naturaliesamling fra slutningen af 1700-tallet. Gennem direktøren for Nunatta Katersugasivia Allagaateqarfialu, Emil Rosing, fik jeg en forespørgsel om indskriften på den ene tand. Jeg har ikke selv set indskriften; men ud fra fotografier kan den læses uden vanskelighed, og der er ingen tvivl om ægtheden: **ormr(:)kæit:a:høyspena**, *Ormr Geit á haus penna*, "Ormr Ged ejer denne skalle". Diftongen i det normaliserede *hauss* m. er skrevet med ÉÖ, og lyd værdien kan diskuteres. Runetyper og sprog tyder på, at det er en vestnordisk middelalderindskrift fra 1200–1300-årene. Den kan være af grønlandsk eller norsk oprindelse, den særlige variant af stungent **u** med streg til betegnelse af en *o*-lyd findes f.eks. på tre af Ikigaat-trækorsene; men formen på **r**-runen er ikke specielt grønlandsk. Orm har antagelig haft tilnavnet 'Ged', risteren kan have glemt et punkt eller anvendt **k** for *g*.



© Musées du Mans

Arbejdet i øvrigt

I år 2000 arbejdede jeg fortsat i foråret med revisionen af det danske runemateriale med studenterhjælp fra Adam Wagner i nogle måneder, takket være tilskud fra Nationalmuseets Pulje til frikøb af forskere. Der til kom det fortsatte arbejde med projektet *Danske runeindskrifteres tidsfæstelse og typologi*, samtidig med forberedelserne til og afholdelsen af runesymposiet. I forbindelse med artikler til bl.a. Hoops *Reallexikon der Germanischen Altertumskunde* har jeg foretaget en revision og opdatering med hensyn til f.eks. Ribekraniet, Jelling, Kragehul, Lindholmen, Lousgård, Lund.

Seniorforsker, museumsinspektør Marie Stoklund
Runologisk Laboratorium, Nationalmuseet, København

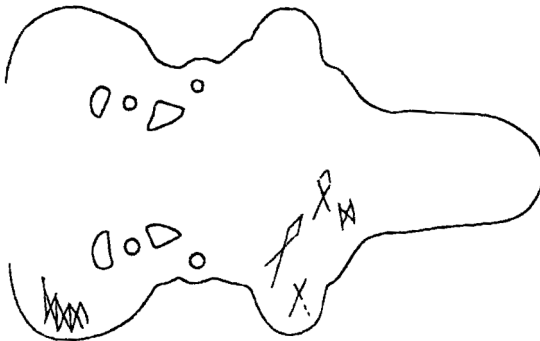
Die Runenarbeit am Seminar für deutsche Philologie (Arbeitsstelle: Germanische Altertumskunde), Göttingen

Neufund 2000

BÜGELFIBEL AUS ASCHHEIM

(Bayerisches Landesamt für Denkmalpflege, München)

Im Januar des Jahres 2000 wurden auf der Rückseite der Bügelfibel aus Grab 166 des Reihengräberfriedhofs von Aschheim (Landkreis München, Oberbayern) im Randbereich Runen entdeckt (siehe Abb.). Komplex I zeigt drei miteinander verbundene **d**-Runen (D), deren letzte den rechten Stab wie bei einer **u**-Rune ausgestellt zeigt. Auch der linke Stab der ersten **d**-Rune weist eine Besonderheit auf: er ist weit über den Schnittpunkt mit der Diagonale hochgezogen. Die hier vorliegende dreifache Binderune steht bisher ohne Parallele da. Dreifache Binderunen begegnen häufiger in jüngeren Runeninschriften (vgl. Mindy MacLeod,



Bind-Runes (2002): 280), enthalten jedoch in der Regel einen Vokal. Unter den englischen Inschriften begegnen konsonantische Binderunen, z.B. **ḁḁ** auf der Knochenplatte von Derby (vgl. MacLeod 2002: 80f.). Unter den ausserordentlich wenigen Binderunen in süd-

germanischen Inschriften begegnet auch **ḁu** (Sieblöffel von Oberflacht, s. MacLeod 2002: 67). Die einmalige Sequenz **ḁḁḁ** (nicht **ḁḁu**, da der linke Teil der **u**-Rune fehlen würde) ergibt keine sprachlich verstehbare Äußerung.

Komplex II (rechts davon) zeigt etwa rautenförmig angeordnet auf der linken Seite drei **o**-Runen O mit ungleichen, z.T. langen „Beinen“; das „Dach“ der unteren liegt in einer korrodierten Partie. Auf der rechten Seite steht eine weitere **d**-Rune, bei der die zwischen den Stäben liegenden Diagonalen diese schon ein Stück vor der Basis und der Spitze tref-

fen. Ein Anlass für die Wahl der Binderunen oder die Zusammenstellung und Anordnung der vier Einzelrunen ist weder zu erkennen noch zu rekonstruieren, da beides bisher isoliert steht.

Möglicherweise gibt der archäologische Befund weitere Hinweise.

Grab 166 und 167 aus Aschheim bilden ein reichausgestattetes Frauen-Doppelgrab. Zu den Beigaben gehört ein silbervergoldetes Bügelfibel-paar mit rechteckiger Kopfplatte und rhombischer Fußplatte mit eingeschwungenen Seiten. Es handelt sich dabei um ein im frühen Tierstil I verziertes, weniger qualitätsvolles Erzeugnis aus Skandinavien, vielleicht aber auch kontinentaler Provenienz. Derartige Fibeln waren in den Jahrzehnten um 500 in Mode. Als die Aschheimer Fibeln in der zweiten Hälfte des 6. Jahrhunderts als Grabbeigabe niedergelegt wurden, mögen sie schon etwa 50 Jahre alt gewesen sein. Ihre ursprüngliche Besitzerin hat sie vermutlich an zwei Frauen verschiedenen Alter vererbt, die gleichzeitig – vielleicht an einer Seuche – verstarben und mit den Erb-stücken und anderen Beigaben in einer Grabgrube bestattet wurden.

Möglicherweise dienten die Runen zur Kennzeichnung als Erbbesitz, wobei insbesondere die **o**-Rune eine Rolle gespielt haben könnte. Allerdings wird man zögern, die einzelnen sich wiederholenden **d**-Runen als Begriffsrunen aufzufassen.

Wenngleich wir über runische Abkürzungen wenig wissen, kann man nicht ausschließen, dass vielleicht auch Namenabkürzungen vorliegen.

Die ältere Runenreihe endet mit **d o**, auf Brakteaten auch auf **o d**. Ob dieser Befund auch für die Anbringung der Runen auf der Fibel eine Rolle gespielt hat, lässt sich nicht sagen. Im Vergleich zu anderen sprachlich nicht sinngebenden Inschriften mit unsicheren Formen und Fremdzeichen sind die Runen auf der Aschheimer Fibel akkurat geritzt und sowohl in der dreifachen Binderune wie in der rautenförmigen Anordnung in einmaliger Weise ausgeführt.

Die Fibel aus Aschheim wurde veröffentlicht von D. Reimann, K. Düwel, A. Bartel: Vereint in den Tod – Doppelgrab 166/167 aus Aschheim, in: *Das archäologische Jahr in Bayern* 1999 (2000), 83-85.

Prof. Dr. Klaus Düwel
Seminar für deutsche Philologie der
Universität Göttingen

Arbeidet ved Runearkivet, Oslo

Nyfunn og nyregistreringer i 2000

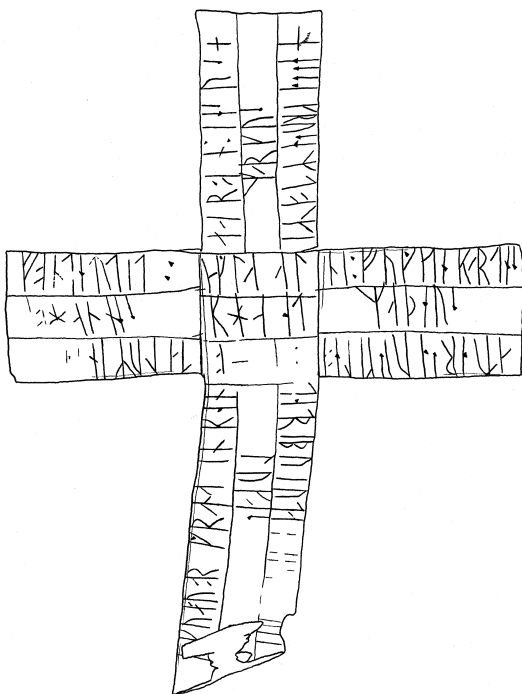
Det ble registrert seks nye runeinnskrifter i 2000: ett blykors med runer og fem pussinnskrifter på veggen av en steinkirke.

A362 SANDE BLYKORS

Under utgraving av to gravhauger på Skiljaberget på gården Sande i Sola kommune, Rogaland, ble det funnet et korsformet blyblekk med runer. (Utgravningen og korset er presentert i *Frå haug ok heiðni* 2000.4, henholdsvis s. 3–7 (spes. 5–6) “Feltsesongen 2000” av Olle Hemdorff og s. 18–26 “Sensasjonelt funn på feil sted! Nytt funn av kristent runekors i hedensk gravhaug på Sande i Sola” av Helge Sørheim.) Korset ble funnet på bunnen i utkanten av den ene haugen, som inneholdt to gravlegginger – én fra romertid og én fra merovingertid. Korset er 109 mm høyt og 83 mm bredt, og blekket er noen få mm tykt. Bredden på korsarmene er 19–20 mm. Runene er 5–7 mm høye.

Innskriften kan deles i tre. Innskrift 1 løper rundt korset, hele veien fra venstre mot høyre i ytterste linje slik at toppen av runene står mot ytterkanten av korset. Innskriften begynner øverst i høyre linje på øverste korsarm og ender øverst i venstre linje på samme korsarm. Innskrift 2 er fordelt på midtlinjene på hver av de fire korsarmene, 2a fra venstre mot høyre på venstre arm, 2b nedenfra og oppover på øvre arm, 2c fra venstre mot høyre på høyre arm og 2d ovenfra og nedover på nedre arm. Innskrift 3 går over de tre horisontale linjene på korsets midtparti. Innskriftene translittereres som følger:

- | | |
|--|---------------|
| 1 a) (r. 1–14) + esse krussem tomi | 2 a) ?ōhannes |
| b) (r. 15–27) ni:fugite pārtes | b) mārkus |
| c) (r. 28–41) afuerse uisit leō | c) maþeus |
| d) (r. 42–60) tetribu iuta ?????—????(—) | d) lukas |
| e) (r. 61–74) kuaþuōr grāna in pen | |
| f) (r. 75–83) talum in ??— | 3 a) ?āgla al |
| g) (r. 84–92) fontetutit : | b) pha et |
| h) (r. 93–102) aaron:iesus + | c) o + ?: |



Til lesningen er følgende å bemerke. Generelt kan sies at kvister og punkteringer er av-satt upresist en del steder, noe som ikke er overraskende med så små runer. Korset som innleder linje 1a, har en skade, som framstår som en kvist fra midten av vertikalen og oppover til venstre. Et vertikalt riss til venstre for første rune i 1b, **n**, er rester etter en lett opptrukket rammelinje. Kvisten nedover mot venstre fra toppen av rune 21 krysser foregående stav, men det er ingen tvil om lesningen av 20–21 som **it**. Kun nedre avslutning av de to **o**-kvistene

på siste rune i linje 1c er synlige, men det er trykt bly ned i stavriset der nedre kvist naturlig skulle ha vært forbundet med staven. Siste del av linje 1d er svært forvitret og 52–56 er kun rester av staver. Deretter følger et parti der ingen runerester kan bestemmes og til slutt står fire staver (57–60) skadet i toppene ved at et stykke av kanten er brukket av. Den andre av disse stavene (58) har en svak krumning mot den første øverst slik at disse to muligens kan oppfattes som bistav og hovedstav til en u-rune. Nederste del av nedre korsarm er skadet og en blekkflik er brettet tilbake over innskriftsflaten og begynnelsen av linje 1e. I begynnelsen av denne linjen og delvis dekt av blekkflike skimtes et riss som fortsetter inn under fliken og krysser nedre rammelinje. Dette er antagelig en avsluttende rammelinje nederst på korsarmen, tilsvarende den som finnes på runekorset fra Madla (N248). Rune 61 **k** er delvis dekt av blekkflike, men kan ses under den. I rune 64 **tū** er **t**-kvisten avsatt langt fra staven og helt inntil foregående rune. Runene 80–81 i linje 1f kan leses sikkert som **in**. Den gjenstående delen av linjen er skadet eller

bortradert og kun to staver, og muligens et punkt, kan ses. I linje 1g er rune 86 **n** skadet i nedre del av staven og kvisten er svak, men sikker.

I linje 2a er et lite riss diagonalt nedover mot høyre, til venstre for første stavrest. Risset er trolig tilfeldig. Av o-runen kan begge kvistene skimtes og midtpartiet av staven. Av h-runen kan begge tverrkvistene skimtes og øvre del av staven. Kvisten på den andre n-runen krysser staven og løper helt bort til punktet på etterfølgende e-rune.

I linje 3a er første stav antagelig å oppfatte som en feilristning, der risteren har oppdaget at plassen til å avsette **a**-kvisten på venstre side av staven var for liten og har i stedet laget en binderune **ag**. Etter o-runen i linje 3c er et horisontalt riss som antagelig er rest etter et kors. Ved enden av linjen er enda en stav etterfulgt av et dobbelpunkt.

Profilen av ristningssporene i runer og rammelinjer sammen med formen av punkteringene tilsier at innskriften i sin helhet er risset med en spiss kniv med flat rygg.

I det meste er blykorset fra Sande svært likt blykorset fra Madla kirke (N248). Oppdelingen av koret i linjer og innskriftenes orientering og fordeling i disse linjene er den samme. Tekstene er også i hovedsak den samme. Innskrift 1 på Sande-koret innledes med de to første strofer av *Ecce crucem*-antifonen, og fortsettelsen er hentet fra diktet *Deus Pater piissime*. Som Lilli Gjerløw har påpekt for Madla-koret ("*Deus Pater piissime* og blykorsene fra Stavanger bispedømme" i *Stavanger Museum, Årbok* 1954 (1955), 85–109), er tekstbiten som er hentet fra *Deus Pater piissime*, noe korrumpert av misforståelser; tilsvarende også for Sande-korets innskrift, der *quatuor grana in pentalum* skal være (vers 167) *quatuor gramis in pectalon* "fire bokstaver i panneplaten" og *in ... fonte tutit Aaron* skal være (vers 165) *quod fronte tulit Aaron* "som Aron bar på sin panne". Det skadede partiet i slutten av linje 1d samsvarer i rune-restenes distribusjon og i enkelte av runeformene (jf. 57–58 som mulig hoved- og bistav for **u**) med Madla-korets **ratiks taūit**. Partiet på Sande-koret kan derfor, med stor sikkerhet, rekonstrueres tilsvarende.

Med disse rettelsene kan teksten i innskrift 1 rekonstrueres og oversettes som følger: *Ecce crucem Domini, fugite partes adverse. Vicit leo de tribu Juda, [radix David]. Quatuor [gramis] in [pectalon, quod] ff[r]onte tu[l]it Aaron. Jesus.* "Se Herrens kors – flykt, fiendlige makter! Seiret har løven av Juda stamme, [Davids rotskudd]. Fire bokstaver på

panneplaten, som Aron bar på sin panne. Jesus.” (Madla-korset har “Jesus Kristus”.) Innskrift 2 er evangelistenes navn fordelt på hver av de fire korsarmene: *Johannes, Marcus, Matheus, Lucas*. Og den tredje innskriften er forkortelsen og trylleordet *AGLA* og gudsbetegnelsen *Alpha et o[mega]*. I denne siste delen skiller Sande-korset seg noe fra Madla-korset ved at Madla-korset har gudsbetegnelsen *Tetragrammaton* i stedet for *AGLA*.

Alt tilsier at de to blykorsene står i nær tilknytning til hverandre. Begge innskrifter har ordskille ved mellomrom – Madla noe mer markert enn Sande – og det er brukt skilletegn (dobbeltpunkt; Madla har også trippel- og enkeltpunkt) enkelte steder. I Sande-innskriften forekommer ikke punktert **t**, og den eneste antatte punkteringen av **t** i Madla-innskriften må avskrives som øverste av to punkt i et ordskilletegn. Med hensyn til latinsk *c* er det en liten forskjell mellom de to korsene. Sande har **s** i alle posisjoner foran fremre vokal, mens Madla har **c** i disse posisjonene (Sande: **krusem, uisit**; Madla: **krucem, uicit**; formen **esse**, som forekommer i begge innskriftene, faller utenom i så henseende, da denne kan skyldes særegen uttale eller etablert skrivemåte). Foran konsonant og ikke-fremre vokal er **k** konsekvent brukt for *c* i begge innskrifter. Flere av misforståelsene av den latinske grunnteksten er de samme i begge innskriftene. Dette gjelder *grana* (av *granum* n. ‘korn’) for *gramis*, **pentalum** (?) for *pectalon*, og *fonte* (av *fons* m. ‘kilde’) for *fronte*. De to korsene må være produsert i samme miljø, om ikke av samme hånd.

Tilknytningen til Madla-korset, som er datert på stilhistorisk grunnlag, tilsier en datering for Sande-korset til seint 1200- til tidlig 1300-tall.

PUSSINNSKRIFTER I EIDFJORD GAMLE KIRKE

Allerede i 1986 meldte Johannes Sivesind til Runearkivet at det fantes runeinnskrifter ved søndre inngang til den gamle steinkirken i Eidfjord, Hordaland. Høsten 2000 fikk Jonas Nordby anledning til å undersøke innskriftene. Det er i alt fem runeinnskrifter risset i pussen inne i portalen på utsiden av og til høyre for døren. Foruten runeinnskriftene er det en mengde tegninger og skriblerier på veggen, blant annet flere latinske minuskelinnskrifter (f.eks. *Omnibus est nomen ...* flere steder).

A363

Innskriften står 156 cm opp fra nåværende bakkenivå og 60 cm til høyre for dørkarmen. Runene er ca. 12–13 mm høye. I overkant foran første rune er et tilfeldig riss og de to siste runene er noe skadet av sprekker, men det er ingen tvil om lesningen: **āue māria**, *Ave Maria*.



A364

Innskriften står nedenfor og til venstre for A363, 150 cm fra bakken og 10 cm til høyre for dørkarmen. Den består av to ca. 5 cm høye tegn. Det første er muligens en dobbeltsidig **þ** der venstre bue er svakt risset og bare så vidt kan skimtes. Innskriften kan translittereres **þo**, noe som muligens kunne være en forkortelse av et personnavn som begynner på *Þór*-. (Jf. N597 Myklebostad.)



A365

Innskriften utgjøres av kun ett ca. 27 mm høyt tegn. Dette står rett nedenfor *Ave Maria*-innskriften, 146 cm over bakken og 59 cm til høyre for dørkarmen. Tegnet leses som binderunene **ap**, med en kraftig tverrstrek på staven, i overkant av **p**-buen, som muligens er ment å gjøre staven til et kors. Tegnet gir ingen umiddelbar mening, men lignende binderuner med kors øverst finnes som personlige monogrammer på seglmerker fra 1300-tallet. (Jf. f.eks. *Norske sigiller fra middelalderen* nr. 267 og 437.)



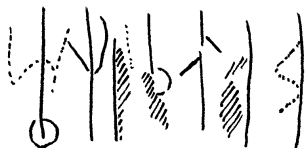
A366

Innskriften står 130 cm opp fra bakken og 84 cm til høyre for dørkarmen. Runene er 20–24 mm høye. Innskriften translittereres **þōrer**. De to r-runene er av den såkalte grønlandske typen, der øvre bue ikke går inn til staven i nederkant. Den siste av disse er skadet av andre ristninger i overkant. Innskriften må forstås som mannsnavnet *Þórir*.



A367

Ved gjennomgang av fotografier tatt av innskriftene ovenfor ble det etter autopsi-undersøkelsen oppdaget enda en runeinnskrift. Omlag 4 cm til høyre for A366 står en innskrift bestående av omlag syv tegn. Den er delvis overskrevet av en lengre innskrift med latinske bokstaver og bokstavliggende tegn. Runene er skadet og vanskelig å få noe sikkert ut av, men de registreres likevel her som sannsynlig runeinnskrift.



Det øvrige arbeidet

Fra 1. mai 2000 fikk James E. Knirk permisjon fra Runearkivet ved Universitetet i Oslo for å begynne i en ny stilling som ordbokssjef og hovedredaktør ved Den Arnamagnæanske Kommissions "Ordbog over det norrøne prosasprog" i København. Fram til han gikk ut i permisjon, arbeidet han nesten heltid på redigering av bind 7 av *Norges innskrifter med de yngre runer*, et bind som omfatter Jan Ragnar Haglands utgivelse av de runeinnskrifter fra Trondheim som er funnet etter 1960, da bind 5 av korpusutgaven kom ut. I sin fritid arbeidet Knirk videre med denne redigeringen under de første månedene i Danmark, men fordi arbeidet ved ordboka var så krevende, ble han etter hvert nødt til å innstille arbeidet med redigering av runeinnskriftene fra Trondheim.

Fra samme tid som Knirk gikk ut i permisjon, begynte Jonas Nordby som vikar på deltid for ham. Parallelt jobbet han med sin magistergrads-avhandling om de etterreformatoriske runeinnskriftene i Norge. I denne forbindelse ble utover sommeren og høsten en rekke tidligere kjente og ukjente etterreformatoriske runeinnskrifter (primært fra 1700- og 1800-tallet) registrert og dokumentert.

K. Jonas Nordby
Runearkivet, UKM/Oldsaksamlingen
Universitetet i Oslo

Verksamheten vid Runverket i Stockholm

Nyfynd och nyregistreringar 2000

Runverket har undersökt och registrerat 15 fynd under 2000. Liksom föregående år gjordes många runfynd i samband med arkeologiska undersökningar i Sigtuna.

RUNRISTADE FÖREMÅL FRÅN SIGTUNA

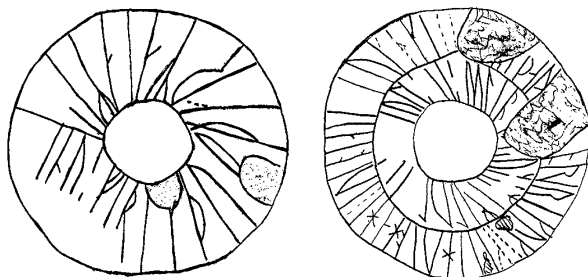
Från den arkeologiska undersökningen i kv. Professorn 1 i Sigtuna har år 2000 tre runristade föremål registrerats och undersökts. I tillägg har runinskrifter på tre föremål från kv. Professorn 4 kommit i dagen.

SL 97 RUNT TRÄFÖREMÅL MED RUNOR

I april 2000 påträffades ett runt träföremål med runinskrift på två sidor (Sl 97; kontextnr 2747; fyndnr 12810). Föremålet har möjligen varit ett lock till smörkärna eller – mindre troligt – en sländtrissa. Datering ca år 1000. Det cirkelrunda föremålet är 118 mm i diameter och 20 mm tjock. I föremålets mitt är ett runt hål, ca 35 mm i diameter. Hålets kanter verkar inte slitna, utan är ganska intakta. På föremålets båda bredsidor finns omkring 90 runor koncentriskt inskurna med kniv, mestadels mycket illa bevarade. Runorna är ytterst grunda och många av dem är omöjliga att tyda på grund av förslitning och ytskador. Runhöjden på sida A är 40 mm (20 **m**), på sida B 18 mm (11 **i**).

Inskriften på A-sidan börjar med sex knappt 30 mm höga runor ställda på linje. De övriga runorna på sidan täcker hela ytan med runornas toppar mot mitthålet och deras baser mot föremålets ytterkant. Runinskriften löper från vänster till höger och runorna är inskurna med en vass kniv. Inskriften lyder: **inustfir ?kpuþirmaiamis**. Före 1 **i** har inga runor varit ristade. Att runa 6 varit **t** kan inte uteslutas. Runa 8 har snarast varit **l**, runa 12 möjligen **b**.

Runorna på den motställda sidan, här kallad B, är inskurna i två inskriftsband åtskilda av en cirkellinje. De står med sina baser in mot mitthålet. Båda inskriftsytorna har drabbats av skador varför inskrifterna är ofullständigt bevarade.



Så pass många runor i den yttre ringen är så förslitna och skadade att det här inte finns plats för att ingående redovisa läsningen av dem.

B-sidan

Yttre ringen, med början mellan de två större skadorna:

—???**þaþ**—**aririkuk**????**ihu?ahah**???**u?a?a?i?u?n**????

Inre ringen, med början till höger om den högra ytskadan:

??**umim**?**m?lul**—???**—?ul**?????**u**???**þ**?

Till vänster om runa 3 i inre ringen syns baserna av två huvudstavar. En spricka går genom runa 7, runan är **i** eller **a**. Runa 13 är **i** eller **a**. Det finns inga spår av bistav vid runa 16. Huruvida två nedåtsvängda bistavar till höger om huvudstaven i runa 26 är rester av bistavarna i en **b**- eller **a**-runa kan inte längre fullt säkert avgöras.

Inskriften ger intryck av att vara språkligt meningsfull. Det rör sig inte om ett syllabarium eller en förment runinskrift.

SL 98 REVBEN

Ett revben med två runor påträffades i april 2000 (Sl 98; kontextnr 2955; fyndnr 14100). Benets längd är 16 cm, bredd 3,4 cm, tjocklek 7 mm. Runhöjden är 3,4 cm. De väl bevarade runorna är inskurna på den konvexa sidan av benet. Datering ca år 995.

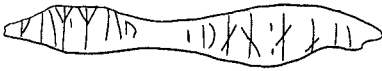


Något mer än runorna **fu** har inte varit inskuret på benet. De kan representera början av futharken.

SL 99 TRÄSTICKA

I maj 2000 påträffades en trästicka med runinskrift på ena sidan (Sl 99; kontextnr 3203). Datering 990-talet. Trästickans längd är 13,5 cm, bredd 2,2 cm och tjocklek 8 mm. Runhöjden är 15 mm (11 a).

Stickan är sekundärt tillskuren så att den fått den form avbildningen nedan visar. Framsidan och baksidan är plant tillskurna. På grund av tillskärningen av pinnens långsidor kan teckenkaraktären hos vissa runor inte bestämmas med säkerhet. Dessutom har bortflisningar i nedre kanten i pinnens mitt och i nederkanten vid dess högra ända skadat en del runor. Vad som kan läsas är: —?um·m??—?þan:a???—.



6 mm till höger om pinnens vänstra avbrutna spets är mitten av en huvudstav bevarad och nedre delen av en bi-

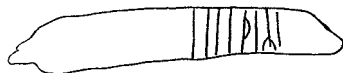
stav som svänger snett uppåt höger från nedre delen av huvudstaven. Av placeringen i skriftfältet att döma bör runan läsas som **þ**, inte som **k** eller **f**. Basen och toppen av huvudstaven samt övre spetsen av bistaven är borttäljda i 2 **u**. Bistavens form visar att runan skall läsas som en **u**-runa. Efter 3 **m** är ett skiljetecken i form av ett kort lodrätt streck. I runa 5 saknas nedre delen av huvudstaven och bistaven, likaså deras toppar. Bistavens form visar att runan snarast skall läsas som **u**. Av runa 6 återstår mitten av runan. Den bevarade delen av bistaven visar att runan snarast varit **þ**. Därefter följer ett 17 mm långt, starkt flisat parti utan spår av runor eller skiljetecken. Av runa 7 återstår 4 mm av mitten av en huvudstav, resten av runan är bortflisad. I runa 8 har bistaven en sådan form att runan knappast kan läsas annat än som **þ**. Skiljetecken i form av två korta lodräta streck finns mellan 10 **n** och 11 **a**. Runa 12 ger intryck av att vara en **þ**-runa, där toppen och basen av huvudstaven saknas. Ett studium i mikroskop visar dock att det streck som man uppfattar som övre delen av en **þ**-bistav har en rundare och diffusare karaktär än resten av runan. Nederdelen av strecket ansluter inte heller till det skurna streck som går snett nedåt vänster genom och förbi huvudstaven något under dess förmodade mitt. Det kan inte avgöras med säkerhet om runan skall läsas som **þ** eller som **a**. Det finns inga spår av inskurna tecken i det 10 mm breda partiet mellan 11 **a** och runa 12. En punktformad skada finns i dess mitt. Av runa 13 återstår 6 mm av mitten av en huvudstav. Omkring

4 mm till höger om denna är en 6 mm lång i det närmaste lodrät stav skuren som svänger svagt åt vänster och som kan vara en rest av en huvudstav eller en **u**-bistav. Därefter finns inga spår av något tecken.

SL 100 REVBEN

I augusti 2000 påträffades tre revben med runinskrifter vid granskning av ett parti jord som tagits in till Sigtuna museum för efterundersökning av en grävning 1996 i kv. Professorn 4. Benet med runinskriften SL 100 (fyndnr 5569) är 153 mm långt, bredden är 29 mm och tjockleken 11 mm. Runhöjden är 19 mm (5 **p**).

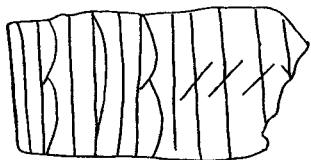
Till vänster om de fyra lodrätt strecken har inte något funnits ristat. I toppfältet mellan **p** och **i** är ett 4 mm långt streck skuret snett nedåt höger. Det bedöms inte



vara avsiktligt ristat. Huvudstaven i 7 **R** har inte skurits ända ner till benets nederkant. Den sista runan på benet är **i**. Därefter har inte något varit ristat. Det är osäkert om inskriften är meningsfull. Formellt skulle runföljden kunna återge en oblik form av mansnamnet rsv. *DiriR* (se *Danmarks gamle Personnavne* 1, sp. 1353).

SL 101 REVBEN

Vid ovannämnda granskning påträffades också detta revben med runinskrift (SL 101; fyndnr 5568). Benets längd är 53 mm, bredd 27 mm och tjocklek 7 mm. Runhöjden är 26 mm (9 **a**). Datering 1100-talet.



Inskriften på benets ena sida lyder: — **??b?pi??aaa?**—. I benets vänstra brottkant syns kanten av en huvudstav. Benet har brutits av längs huvudstaven. 2 mm till höger om kanten är en lodrät stav skuren. Dess topp svänger något åt vänster. På grund av en

kantskada kan det inte avgöras om toppen har varit skuren in till huvudstaven. Runa 4 består av en lodrät huvudstav. Strax ovanför mitten har den en liten jackartad fördjupning som kan vara en stingning. Runa 7 är snarare **b** än **r**. Runa 8 består av en lodrät huvudstav. På dess mitt finns en jackartad fördjupning, som kan vara en stingning. Runa 10

består av en lodrät huvudstav. På platsen för en dubbelsidig **a**-bistav finns en tydlig skuren linje. Till vänster om huvudstaven skärs linjen av en ojämnt skuren linje snett uppåt höger som också skär igenom huvudstaven och som bedöms vara oavsiktlig. Runan 10 bedöms vara **a**, inte en **h**-runa, med bistavens skärningspunkt till vänster om huvudstaven. 4 mm till höger om 11 **a** är övre hälften av en huvudstav och – med stor sannolikhet – vänstra delen av en dubbelsidig **n**-bistav bevarade.

Inskriften tycks inte ha bestått av ett gängse språkligt meddelande utan är en sekvens återupprepade runor, dock inte *pibi pibi aaa*, eftersom inskriftens första runa inte kan ha varit **p**.

SL 102 REVBEN

Vid ovannämnda granskning av ett parti jord från kv. Professorn 4 påträffades också detta revben med runinskrift (Sl 102; fyndnr 5570). Benets längd är 112 mm, bredd 32 mm och tjocklek 9 mm. Runhöjden är 20 mm (2 **u**). Datering 1100-talet.

Inskriften läses från höger: —**?tiap**. Av runa 1 återstår 2 mm av en huvudstav. Av 2 **t** återstår huvudstavens mittparti och nedre delarna av bistavarna.



Resten av runan är borta i brottskador. I 4 **a** är högra bistaven överlång och den vänstra mycket kort. I 5 **p** är bistavens övre spets i jämnhöjd med huvudstavens topp, dess nedre spets svänger in mot huvudstavens mitt. Efter 5 **p** har inte några runor varit inskurna. Inskriften ger inte någon begriplig mening. Det samma gäller om runorna läses från vänster med första runan som en vändruna **p**, dvs **puit?**—.

ÖVRIGA RUNFYND

BENBIT MED RUNOR FRÅN BIRKA

Vid en arkeologisk undersökning i fornborgen på Birka ("Borg"), Adelsö sn, Uppland i juni 2000 påträffades en bränd benbit med ett femtontal runor (fyndnr 4768). Fyndomständigheterna daterar benet till 900-talet. Benbiten är 66 mm lång, 12 mm bred och 7 mm tjock. Runhöjden är 11 mm (runa 15).

Av skriftytan på benet är övre delen (övre långsidan) bevarad, medan den nedre är skadad, varigenom något litet av runornas baser gått förlorade. I kortändorna är benet avbrutet, varför inskriften är ofullständigt bevarad.



Till läsningen: I vänster brottkant finns möjligen en rest av en lodrät stav (runa 1). Av runa 2 återstår basen av en huvudstav.

En halv millimeter till höger om denna finns rester av en i det närmaste lodrät stav. Förmodligen är den en del av en bistav. Därefter följer ett skiljetecken i form av två tunna lodräta streck. Brottet ovanför har sannolikt tagit bort ett övre tredje streck. Runa 4 består av en lodrät huvudstav. Från dess mitt är en knappt 2 mm lång bistav skuren snett nedåt vänster. Runan läses som **a**. Runa 5 läses som kortkvist-**s**. Därefter kommer ett skiljetecken i form av tre korta lodräta streck ovanför varandra. Vid 6 **u** syns tydligt hur runan först ”linjerats upp” med tunna streck, varefter linjerna fördjupats genom att snedskäras från två sidor. Efter 7 **k** kommer ett skiljetecken i form av tre lodräta streck. Bistavarna i 8 **f** är raka. Huvudstaven i nasalrunan 9 **ǰ** är djupt skurna. Runa 10 består av en lodrät huvudstav och en bågformad bistav, vars övre spets inte ansluter till huvudstavens topp, medan dess mitt är skuren in till huvudstaven något ovanför dess mitt. Runan är snarast **r**, sannolikt inte **b**. Till vänster om huvudstavens övre hälft i 12 **n** syns en i det närmaste lodrät ”skisslinje”. Runan 13 läses som **u**. Även här syns två svängda men i det närmaste lodräta skisslinjer. Därefter följer ett skiljetecken i form av fyra lodrätt ställda streck. De ensidiga bistavarna snett nedåt höger i 14 **ǰ** är tunna men tydliga. Av runa 16 återstår knappt övre hälften av en huvudstav och ett stycke av en bistavsståg till höger om huvudstaven. Runan har varit **u** eller **l**, mindre troligt **r** eller **b**. Av runa 17 återstår ett 2 mm långt stycke av övre delen av en huvudstav. Därefter finns inga spår av ristning.

Tillvägagångssättet då runorna skars in visar att det inte rör sig om någon tillfällighetsinskrift. Inskriften har skurits in omsorgsfullt. Den har varit språkligt betydelsebärande och de små lodräta punkterna har fungerat som ordskillnadstecken. Runföljden **uas** kan återge den nusvenska imperfektformen ’var’. Runorna **uk** skulle kunna återge substantivet *ok*,

men en identifikation med bindeordet nusvenskt 'och' eller adverbet 'ock, också' är också möjlig. De skulle i så fall vara ett uttryck för en monofongiserad form av det runsvenska *auk*. Den därpå följande runföljden har varit **f̄arinu** eller **f̄abinu**, den senare mindre trolig på grund av den tredje runans form men i och för sig tänkbar eftersom den föregående runa är nasalrunan **ḅ** och den ibland före /b/ obetecknade nasalen kan ha markerats med ås-runan. Något övertygande förslag till tolkning av runföljden, i vilken ju eventuellt två ord kan dölja sig, kan jag inte ge. Eftersom **ḅ**-runan vid denna tid stod för nasalerat *a* vore en tolkning som anknyter till verbet *fa* (<**fanhan*) tilltalande. Att ås-runan här skulle stå för oralt *a* är osannolikt. En anknytning till det kortstaviga verbet *fara* är därför knappast tänkbar. Verb med sådan betydelse förekommer i magiska fördrivningsformler, där det onda, t.ex. en sjukdom, efter att ha manats fram, befalls att fara iväg. En tolkning av runföljden **ai?** som en rest av ett adverb med betydelsen 'alltid', jämför gotiskans *aiw* 'alltid' är därför inte heller trolig. Kanske står här runan **ḅ** som tecken för prepositionen *a* (tyskans *an*) 'på, i'. Det skulle då styra ett följande ord som börjat på **i**.

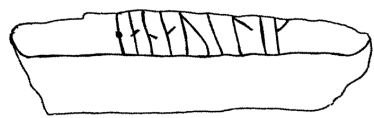
RUNSTEN FRÅN VISINGSÖ I SMÅLAND

I oktober 2000 registrerades en fragmentarisk runsten från byn Tunnerstad på Visingsö, Småland. Runstenens ursprungliga plats är okänd. Stensorten är mörkgrå till grön kvartsitisk sandsten med bruna nyanser. Stenen har närmast formen av ett avlångt rätblock. Längden är 66 cm, bredden 18 cm och tjockleken 10 cm. Runhöjden är mellan 10 cm (20 **a**) och 8 cm (25 **k**).

Stenens två bredsidor är ojämna. Runinskriften är ristad på de två plana smalsidorna. Ena ändan på stenen har en rå yta och är snett avhuggen eller avbruten och den andra ger intryck av att vara ursprunglig.



A: —?sakumḅatlikihal



B: hanauilik

På A-sidan, 1,5 cm innanför kanten till kortsidan, finns rester av ett nu 6 cm långt lodrätt hugget streck. Dess topp och bas är borta i kantskador. Om strecket tjänat som en begränsningslinje eller utgjort en huvudstav i en **i**- eller ev. **t**-runa kan inte avgöras. Av A2 **s** (kortkvist-**s**) återstår 2 cm av huvudstaven. Bistaven i A14 **h** har form av en stor rund punkt på huvudstaven något litet nedanför mitten. Bistaven i 15 **a** är huggen snett uppåt höger. Dess vänstra del går något litet förbi huvudstaven. Efter A16 **l** finns inga spår av ristning.

På B-sidan har den 17 cm långa stenytan till vänster om B1 **h** inte varit ristad. B2 och B4 **a** har ensidiga bistavar snett uppåt höger. Bistaven i B1 **h** har formen av en djupt huggen rund punkt på huvudstavens mitt. I B5 **u** finns en 2 cm lång och 5 mm bred skåra vinkelrätt åt vänster från huvudstavens mitt. Ett studium i stativmikroskop av dess botten visar att den är en naturlig fördjupning. Huvudstaven och bistaven i B7 **l** är brett huggna. Detsamma gäller huvudstaven i B8 **i** och huvudstaven och bistaven i B9 **k**. På den 19 cm långa stenytan efter B9 **k** har inte några runor varit ristade.

Ristarens huggningsteknik är anmärkningsvärd. Kanterna i de första sex runorna och i huvudstaven i A7 **p** är skarpa och jämna. En del punktartade huggspår syns i bottnarna på huvudstavarna och bistavarna i dessa runor. Linjerna i runorna 7–25 är mer ojämnt huggna med tydliga punktartade huggspår. Kanterna är taggiga och ojämma. Det gör att de första sju runorna ger ett distinkt intryck, medan resten av inskriften har en mer diffus prägel. Runornas former talar dock för att en och samme ristare har huggit runorna.

Teckenuppsättningen karaktäriserar inskriften som en kortkvist-inskrift. Av futharkens 16 tecken uppträder 11 tecken i inskriften. Den saknar systemidentifierande runor som **a** och **b**, som är betydelsefulla vid en detaljerad analys av runvariant och för datering. Det ligger dock nära till hands att föra Visingsöstenen till den äldsta gruppen av kortkvistinskrifterna, representerade av t.ex. Rökstenen och Sm 114 Gursten. Det skulle innebära att inskriften skulle kunna dateras till 800-talet. I brist på tillräckligt många diagnostiska former bör en hitre gräns sättas till något århundrade senare. Möjligen talar också inskriftens placering på stenens smalsidor för en tidig datering. Ett observandum är dock att endast smalsidorna är lämpliga för ristning på Visingsöstenen.

Den del av inskriften som är ristad på baksidan, dvs **hanauilik**, är bevarad i sin helhet. Den kan orduppdelas på olika sätt. En kan vara **hana uil ik**, där det första ordet kan återge ett runsvenskt *hana*, pers. pron. 3. sg. fem. ack., **uil** skulle kunna vara 1 pers. sg. pres. ind. av *vilia* och **ik**, runsvenskt *ek* 'jag'. Denna del av inskriften uttrycker i så fall en viljeyttring hos ristaren. Runföljden kan också segmenteras **han a uilik**, där **han** står för pers. pron. *han*, **a** återge 3. pers. sg. av verbet *æiga* 'äga' och **uilik** avser det direkta objektet.

Om **hana** står för pers. pron. i fem. syftar det på något känt, antingen en person eller föremål med feminint genus. Inskriften på baksidan kan tolkas 'henne (eller den) vill jag ...' eller utgöra en del av en satsförkortning 'jag vill, att hon (eller den) ...'.

Det är osäkert om inskriften på framsidan är fullständigt bevarad. Ett stycke av stenen har ju gått förlorat vid ena kortändan. Om det lodräta strecket omedelbart intill kortsidan är en rest av en runa och inte någon begränsningslinje har runan varit **i**, **m** eller **t**, men knappast **l**. Den senare delen kan t.ex. delas upp i **pat liki hal**. Nyfyndet är en avlång sten, en häll, som i fornordiska språk mycket väl skulle ha kunnat benämnas *hal*. Ordet har i fornvästnordiskan maskulint genus, dvs *hallr*, men i fornsvenskan uppträder det med både maskulint och feminint genus. Runföljden kan tolkas "att hällen må ligga" med verbet i pres. sg. 3. pers. konj. av fsv. *liggia*. Med tanke på skrivningen **liki** kan man inte utesluta en motsvarande form av verbet fsv. *læggia* 'lägga', dvs 'må (han) lägga hällen'. Runföljden kan också uppfattas som dat. sg. av subst. *lik*.

Början av inskriften på framsidan är problematisk. Runföljden **sakum** kan tolkas på flera sätt. Om den är predikat i en sats kan den återge pres. pl. 3. pers. ind. *sægia* 'säga', möjligen också konj. eller imperativ, dvs 'vi säger' eller 'låt oss säga'. Men den kan också stå för pres. sg. 1. pers. ind. 'jag säger'. Men **sakum** kan formellt också återge en dat. pl. av det fsv. subst. *sak*, fornisl. *sök*, 'rättsstrid, rättsak'. Dativ har ibland en instrumental funktion eller betecknar en beledsagande omständighet till en handling som ibland kan gränsa till orsak. Den brukar då bestå av ett huvudord jämte en bestämning (*obrutnum friþinum* 'med friden obruten', *at þrangalöso mali* 'i oträngt mål') eller av ett prepositionsuttryck som *at saklöso* 'utan att man gör sig skyldig till brott'. Även om det här

rör sig om en komprimerad steninskrift kan **sakum** knappast tolkas som 'på grund av brott'.

Något bra förslag till tolkning av inskriften kan jag inte ge. Förmodligen har ristaren med en del av inskriften velat uttrycka att stenen och det som hör samman med den skulle få ligga i fred och inte vanhelgas. Den kan i så fall ha utgjort en del av en grav.

Stenens proveniens är osäker. Men materialet i stenen stämmer väl överens med materialet i berggrunden i trakten runt Tunnerstad. Där ligger två av Smålands största gravfält från yngre järnålder. Förhållandet mellan de två gravfälten och de omkringliggande byarna är komplicerat, men utan tvivel finns det på något sätt ett samband mellan Tunnerstad och gravfälten. Inslagen i kulturlandskapet, fornlämningarna och ortnamnen visar att området varit betydelsefullt under förhistorisk tid och att det har haft en långvarig bebyggelsekontinuitet. Fyndet av Visingsöstenen är ur den synpunkten inte oväntat.

TEGELSTEN MED RUNOR FRÅN ÅRNÄS (ARANÄS) I VÄSTERGÖTLAND

I oktober 2000 påträffades ett tegelstensfragment med runor (fyndnr 2309) vid den arkeologiska undersökningen av det medeltida Aranäs i Forshems sn i Västergötland. Det låg i ett raseringslager, som hörde till en större stenbyggnad. Byggnaden har preliminärt daterats till början av 1300-talet. Fragmentets längd är 13 cm, bredd 12,5 cm och tjocklek 8,5 cm. Runhöjden är 6,5 cm (3 t). Runstreckens bredd är ca 1–1,5 mm. Runorna är placerade i två rader, den ena ovanför den andra. Den övre radens runor når med sina toppar upp till tegelstensens ena ursprungliga smalsida. Om runorna i den nedre raden ursprungligen varit ca 5 cm långa kan tegelstensens ursprungliga bredd beräknas till omkring 15 cm.

Runorna har ristats in i den mjuka leran, innan tegelstenen brändes. Ristningsbottnarna visar att linjerna har dragits med en trästicka med en smal och tvärt avskuren spets. I några fall har stickan hållits snett varigenom bottnarna fått vinklad form.

Bara några få runor av inskriften är bevarade. Den första runan i övre raden kan ha varit **s**. Av runan återstår i så fall andra och tredje ledet. Därpå följer **at** med ensidiga bistavar och ett



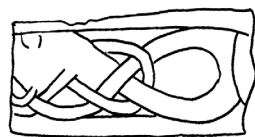
stycke av en runa som inte längre kan bestämmas. Runföljden ger inte någon begriplig mening. I den nedre raden återstår resterna av en **f**-runa och – förmodligen – av en **u**-runa. Mellan dessa finns ett stycke av övre delen av en lodrät huvudstav. Runorna är för få för att medge någon tolkning.

Drygt ett tiotal tegelstenar med runor finns bevarade. Tegel var något nytt för medeltiden och uppfattades säkerligen som en märkvärdighet. Redan det förhållandet och det skrivvänliga mjuka materialet kan ha lockat att rista in runor. Förmodligen har hantverkare gjort inskrifterna och deras skrivkunnighet har förmodligen berott på deras anknytning till kloster och kyrkor.

RISTADE GRAVKISTFRAGMENT FRÅN KLÅSTADS KYRKORUIN I ÖSTERGÖTLAND

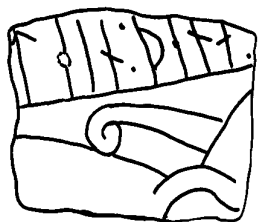
I september 2000 påträffades fem ristade kalkstensfragment vid den arkeologiska undersökningen av ruinen av rundkyrkan Klåstad vid Klosterstad utanför Vadstena.

Fragment A påträffades under golvet till det förmodade vapenhuset, omedelbart till vänster om ingången, knappt en halv meter under nuvarande markyta. Materialet är av grov grå kalksten, ristningsytan något skrovlig, vilket kan bero på sekundär vittring. Samma vittringsbild visar fragmenten B–D. Hällen har rektangulär form och dess längd är 67 cm, bredden är 34 cm och tjockleken 10 cm. Hälens två långa smalsidor är streckhuggna, kortsidorna verkar sekundärt avhuggna. På ristningsytan syns rester av ornamentik i form av två eller ev. tre i varandra flätade slingor som framträder i halvrelief mot de nerbottnade mellanrummen. Ornamentiken avgränsas av en huggen linje längs vardera långsidan, vilket talar för att hällen utgör ett stycke av en sidohäll av ett gravmonument. Inga spår av runor finns.



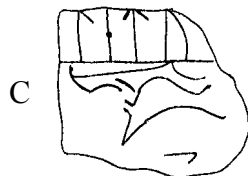
Fragment B påträffades någon meter sydöst om grunden till vapenhuset omkring en halv meter under nuvarande markyta. Stensorten är grov grå kalksten, och ristningsytan är något skrovlig. Fragmentets längd är 36 cm, bredd 32 cm, tjocklek 10 cm. Runhöjden är 12,5 cm. Runorna är huggna i ett inskriftsband längs en delvis ursprunglig sida av monu-

mentet. De står med baserna inåt på en huggen ramlinje. Innanför inskriftsbandet finns rester av ornamentik i halvrelief.



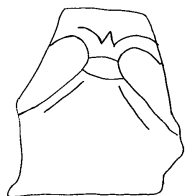
Av 1 **t** återstår huvudstaven och högra bistaven samt vänstra bistavens ansättning mot huvudstaven. I 2 **e** är stingingen vittringsskadad och diffus. Huvudstaven i 6 **e** är tydligt stungen med en punkt. Av 8 **a** återstår nedre hälften av huvudstaven och nedre kanten av vänstra bistaven, resten är borta i kantskadan. Mellan 8 **a** och brottkanten är nedre punkten av ett kolonformat skiljetecken bevarat. Därefter finns inga spår av ristning.

Fragment C påträffades någon meter sydost om grunden till vapenhuset omkring en halv meter under nuvarande markyta. Stensorten är grov grå kalksten, ristningsytan något skrovlig. Längden är 36 cm, bredden 32 cm, och tjockleken 7 cm. Runhöjden är 10 cm.



Runorna är huggna i ett inskriftsband längs en ursprunglig sida. De står med baserna inåt på en huggen ramlinje. Innanför inskriftsbandet finns rester av ornamentik, som framträder i halvrelief mot de nerbottnade mellanrummen.

Vad som kan läsas är: —**letu**—, ”... läto ...”. Framför 1 **l** finns inga spår av ristning. 2 **e** är tydligt stungen med en punkt på huvudstavens mitt. Efter 4 **u** finns inga spår av ristning.



Fragment D påträffades som fyllnadsmaterial längst ner i ett dräneringsdike i sydvästra delen av koret. Stensorten är grov grå kalksten och ristningsytan är mycket skrovlig. Längden är 50 cm, bredden 45 cm och tjockleken 10 cm. På ristningsytan finns rester av ornamentik av två tunna band som uppåt löper in mot varandra och bildar en palmettliknande avslutning. Banden hålls där samman av ett enkelt band. Fragmentet är resten av en gavelhäll till en gravkista.

Fragment E påträffades inmurat i ett trappsteg framför högaltaret i koret. Stensorten är grov grå kalksten. Fragmentets längd är 27 cm, bredd 21 cm och tjocklek 7 cm. Ristningsytan ger ett intryck av att vara

slipad eller polerad. På den finns rester av flätad ornamentik med nerbottnade ytor mellan slingorna. In- till ena brottkanten finns sannolikt rester av en ramlinje och topparna av tre huvudstavar vinkelrätt huggna mot ramlinjen. Den mellersta runan har möjligen varit **l**, **r** eller **b** eftersom en linje på platsen för en **l**-bistav är huggen från ramlinjen till brottkanten.



De här redovisade fynden jämte dem från 1999 (*Nytt om runer* 15 (2000; publ. 2001), 35 f.) visar att det på kyrkogården invid den första kyrkan av trä har funnits minst två runristade gravkistor. De kan i avvaktan på en mer precis datering tidfästas till 1000-talet eller början av 1100-talet.

KOPPARBLECK FRÅN SKÄNNINGE

Vid arkeologisk undersökning i kvarteret Abbedissan i Skänninge påträffades i mars 2000 ett kopparbleck med inristade runor på en bredsida. Blecket låg i ett ca en halv meter tjockt kulturlager, omrört i toppen men intakt i sin nedre del. Blecket låg tillsammans med skärvor av svartkeramik (Östersjökeramik, dvs 1000–1100-tal). Riksantikvarieämbetets metallkonservering avlägsnade 2001 beläggningar på blets baksida varvid ytterligare runor framkom.

Blecket består av en kopparlegering och har runor inskurna med ett vasst verktyg på framsidan och baksidan. Blekets längd är 36 mm, bredd 14 mm och tjocklek 1 mm. Runhöjden är 14 mm. Den ena kortsidan är ursprunglig och har rundade hörn, den andra kortsidan är bruten i det närmaste rakt av. Brottkanten har möjligen följt en lodrätt skuren linje.

Nedre hälften av huvudstaven i A1 **l** är svagt vinklad åt höger. Huvudstaven står 1,5 mm till höger om den ursprungliga kortsidan. A2 **u** är ej stungen. A3 **f** är grund men säker, bistavarnas ansättning mot huvudstaven är borta i korrosionen. Av A-linjens runa 4 anas vid granskning i mikroskop en huvudstav under korrosionen. Nedre hälften består nu av en grund, tunn och något jackig linje. Från huvudstavens topp går en tydlig bistav skuren snett nedåt höger. Den når fram till en 5 × 5 mm stor korroderad förhöjning. Huruvida den därefter svänger in

under förhöjningen kan inte avgöras. Nedanför förhöjningen finns en lodrät linje av samma karaktär som den ovan nämnda jackiga linjen som utgör nedre delen av en bistav. Runan kan formellt läsas som **r** eller **u**. Runa 5 läses som en mycket smal **u**-runa, där övre spetsen utgår från toppen av huvudstaven men tunnast ut och når inte ner till bleckets nedre kant. Runan 6 läses med viss tvekan som **n**, där större delen av den högt placerade dubbelsidiga bistaven finns på vänstra sidan av huvudstaven och endast är skuren något litet genom huvudstaven. Huvudstaven i A9 i är skuren genom bistaven i A8 **r**. I den 4 mm breda metallytan mellan A9 i och den avbrutna kortsidan av blecket finns inga spår av någon runa.

A: **luf?unari—**B: **—kbutrunar**

I den övre hälften av B-sidans vänstra brottkant finns en knappt iakttagbar förhöjning som kan vara rester av högra graden till en huvudstav. I B2 **b** är bistavens nedre spets ansatt ett stycke upp på huvudstaven. Nedre delen av bistaven i B5 **r** går in i och sammanfaller med nedre delen av huvudstaven i B6 **u**. Av B9 **R** är nedre hälften av runan täckt av kraftig korrosion. I mikroskop syns nedre hälften av huvudstaven och fragmentariska rester av två **R**-bistavar. Runans vänstra bistav når huvudstaven i B8 **a**.

Inskriften är inte bevarad i sin helhet. Början och slutet av den har gått förlorat då ena kortsidan av blecket bröts av. Men två ord i inskriften är helt bevarade, vilka i normaliserad form lyder *botrunar* och *lyfrunar*. Runblecket har haft till uppgift att åstadkomma sjukdomsbot.

Genom en jämförelse med liknande formler i runinskrifter och i eddadiktningen kan vi åtminstone rekonstruera något av det som gått förlorat. Runan **k** invid den avbrutna kortsidan kan vara resterna av det personliga pronominet 'jag'. Det har väl då föregåtts av ett predikat som bestått av verbet 'rista'. Inskriften kan då normaliseras *Lyfrunar rist iak, butrunar*, "Läkerunor ristar jag, botrunor". Det skulle i så fall kunna för-

klara den iögonfallande användningen av runorna **r** och **R** i de två orden. Ristaren har valt att med enkeltskrivet **r** beteckna ändelsen *-R* i *lyfrunAR* och det initiala *r-* i *rist*. Genom runblecken har vi berikats med ytterligare ett exempel på benämningen *lyfrunAR* 'läkerunor', för att åstadkomma sjukdomsbot.

Addendum till *Nytt om runer* 12 (1997; publ. 1998), s. 28

RUNSTEN FRÅN EKEHAGENS FORNTIDSBY I NORRA ÅSARP,
VÄSTERGÖTLAND

I maj 1996 fick Runverket meddelande om att en runsten hade upptäckts i en rekonstruerad domarring vid Ekehagens forntidsby i Norra Åsarp. Stenarna i domarringen hade hämtats från en tomt i Norra Åsarps samhälle, sedan man där avslutat en arkeologisk undersökning av ett gravfält, fornlämning nr 29 och 30 i Norra Åsarps sn. Runstenens ursprungliga placering kan inte exakt avgöras. Men förmodligen har den varit rest i anslutning till gravfältet och det vägsystem som en gång kan ha lett ner från en förbindelse över Ätran över byn Alvared och ner mot runstenen Vg 181 vid Frugården. Inga uppgifter finns om den i äldre källor.

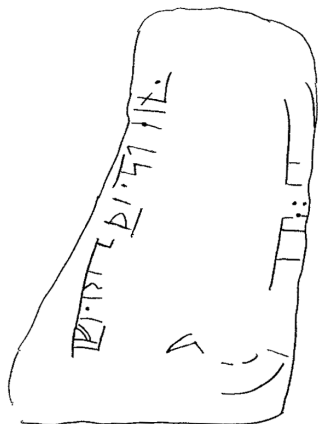
Runstenen togs bort från domarringen och placerades i en bod vid museet; och stenens sidor täcktes för att döda den kraftiga lav som täckte ytorna. Efter en försiktig rengöring undersökte jag och målade upp ristningen i maj 1998. 1999 gjorde jag en kompletterande granskning, då runstenen placerades inne i receptionsbyggnaden på Ekehagens forntidsby.

Stenen är av gråbrun glimrande skiffer, som mycket lätt skivar sig. Stora skikt av ristningsytan har därigenom gått förlorade. Dessutom finns många bompartier på ristningsytan. Runstenens längd är 155 cm, bredden är 87 cm och tjockleken 17 cm. Runhöjden är 8 cm. Minst 8–10 cm av stenens topp saknas i en skada, som är gammal av brottytans karaktär att döma. Omkring 20 runor eller rester av runor kan iakttagas. Ristningslinjerna är nu mycket grunda och utvittrade. Runorna står med baserna inåt i en runslinga som följer stenens kontur. Ristningen har förmodligen haft samma utformning som runstenen Vg 182 Hög, Skattegården i Norra Åsarps sn. I så fall har den ur fågelperspektiv sedda run-

slingan börjat med en huvud längst ner till vänster på ristningsytan och löpt längs stenens sidor och i dess nedre högra del svängt in mot ristningsytans mitt och där avslutats i en stjärtformad rundel. Inskriften läsas: —**ifi:r??spi:stein:—?:e?—?—?—u—**.

Före 1 **i** finns inga spår av ristning. Ristningsytan är där bortskalad. Det är inga spår av bistavar i anslutning till runa 1, varför den läses **i**. Efter 3 **i** är ett skiljetecken i form av ett kolon, där nedre punkten är borta i en stor avflagring. Nedre hälften av huvudstaven och benet i bistaven i 4 **r** är borta i en stor avflagring, som också tagit bort nedre delarna av runorna 5–6 samt tredje ledet i 7 **s**. Av 9 **i** återstår huvudstavens övre hälft, och det finns inga spår av några bistavar. Efter 9 **i** har funnits ett skiljetecken i form av kolon, nedre punkten är nu bortflagrad. Det finns inga spår av någon högerbistav i 11 **t**. Avståndet till 12 **e** är relativt stort, vilket kan tyda på att en högerbistav har gått förlorad. 12 **e** är tydligt stungen med en punkt. Efter 14 **n** har det funnits ett skiljetecken i form av ett kolon. Övre punkten är nu borta i skadan i toppen av stenen. Av runorna 15 och 16 återstår nedre hälfterna av huvudstavarna. De är mycket grunda. Det finns inga spår av bistavar. Efter runa 16 finns ett skiljetecken i form av ett tydligt kolon. 17 **e** är tydligt stungen med en punkt. Runorna 18 och 19 består av grunda huvudstavar, inga spår av bistavar. 21 **u** är grund men säker. Därefter följer en stor avflagring. Samma avflagring har drabbat runorna 4–7.

Runföljden 1–3 har ingått i namnet på den man som reste stenen. Det kan noteras att ett antal mansnamn på *-fi* av kortnamnskaraktär är belagda på västgötska runstenar, t.ex. *Bofi*, *Gufi*, *Sefi* (gen. **sifa**), *Tofi*, *Vifi* (ack. **vifa**).



Avdelningsdirektör Helmer Gustavson
Runverket vid Riksantikvarieämbetet, Stockholm

Fifth International Symposium on Runes and Runic Inscriptions, 16th–20th August 2000, Jelling, Denmark

The Fifth International Symposium on Runes and Runic Inscriptions was held 16th–20th August 2000 at Brandbjerg Højskole only a few kilometres from the famous runestones in Jelling, Eastern Jutland, Denmark. The conference was attended by approximately 85 scholars interested in runes from 11 countries: Australia, Denmark, Estonia, France, Germany, Great Britain, the Netherlands, Norway, Sweden, Switzerland and the U.S.A.

It was decided by the organising committee, Marie Stoklund from the Danish National Museum, Gillian Fellows-Jensen and Michael Lerche Nielsen from the Institute of Name Research, University of Copenhagen, that all participants should be encouraged to give a paper on a topic of their own choice. In order to ensure the consistency of the programme, however, a few main topics were proposed as main themes for the conference: (1) the runic artefacts with the older runes; (2) runic writing confronted with Latin literacy and Christianisation; (3) the problem of runic chronology and typology versus regional variation; (4) runology and runic research, methodology and new challenges at the turn of the millennium.

On the opening day of the conference, Wednesday 16th August, a reception was held at the town hall of Jelling Kommune (right next to the church and the runestones). The municipal director of cultural affairs, Kjeld Zacho Jørgensen, and museum curator Per Kristian Madsen from the Danish National Museum explained the plans for a local museum “Kongernes Jelling” (Royal Jelling) which was at that time under construction. After the reception there was an informal visit to the Jelling runestones and the mounds, where Anne Pedersen, Per Kristian Madsen, Marie Stoklund and Michael Lerche Nielsen talked about the monuments. Unfortunately, the church itself was closed for restoration work but it was possible to study the runic inscriptions in favourable light conditions. After dinner Anne Pedersen gave an evening lecture which threw light on the efforts of the afternoon: *The Jelling Monument*.

Tuesday 17th August began with 9 papers on theme one: the runic artefacts with the older runes. In the morning plenum session (dealing with language history) Terje Spurkland gave a paper: *From Tune to Eggja—The Ontology of Language Change*, and he was followed by Hans Frede Nielsen: *The Early Runic Inscriptions and Germanic Historical Linguistics*, and Michael Schulte: *Die Überganginschriften: Aspekte des transitorischen Laut- und Schreibungswandel*. After the coffee break the conference divided into two sessions. In section A (Norwegian and Danish inscriptions) Henrik Williams gave a paper: *The Inscription from Fælleseje (Slemminge)*, and he was followed by Anne Haavaldsen: *Die ältesten Runensteine in Hordaland, Westnorwegen, and Thórhallur Eythórsson: Three Daughters and a Funeral: Re-reading the Tune Inscription*. In section B (continental and English inscriptions) Kendra Willson gave a paper: *Is -h ‘and’ < I.E. *k^we Found in Runic Inscriptions?*, and she was followed by Gaby Waxenberger: *The Yew-rune (ᚷ, ᚷ) and the Runes h, g, h and i in the Old English Corpus (Epigraphical Material)*. Finally, Edith Marold and Klaus Düwel presented: *Die Inschrift auf dem Schemel von Wremen*.

The afternoon and evening session contained 12 papers dealing with theme two: runic writing confronted with Latin literacy and Christianisation. Svante Fischer gave a paper: *Runes, Latin and Christianity in Merovingian Gaul*, and this was followed by Birgit Sawyer’s paper: *‘Good’ People in Scandinavia*. Jørgen Steen Jensen presented a paper: *Why Did Svend Estridsen Have Coins with Runic Inscriptions Struck in Denmark?*, and finally Judith Jesch demonstrated: *The Presentation of Verse in Runic and Roman Writing*. After the coffee break Lise Gjedssø Bertelsen gave a paper: *On Öpir’s Pictures*. Jan Ragnar Hagland carried on with one of two papers dealing with the learned use and study of runes in late or post medieval times: *Runic Writing and Latin Literacy at the End of the Middle Ages: A Case Study*, followed by Per Stille’s paper: *Johan Bure och hans Runaräfst*.

The evening programme was split into two sessions. Section A contained 4 papers dealing with Norway: Agnieszka Ewa Sidselrud presented her paper: *Ave Maria og Pater Noster med runer – bønn eller magisk påkalling?*, followed by Kristel Zilmer: *Teologiske utviklingslinjer i runetekster og deres kulturhistoriske sammenheng*. Jonas Nordby con-

tinued with a paper: *The Youngest Runic Inscriptions from Hardanger*, and finally Unni Helene Berg discussed the interpretation history of the Eggja inscription: *Eggjaforskernes metoddebatt i nytt lys*. Section B contained 2 papers dealing with rune-names and 2 papers dealing with runic writing principles. Alan Griffiths gave a paper on: *Rune-names: The Irish Connection*, followed by Bernd Neuner's: *The Old Norwegian Rune Poem—The Riddle behind the Half-lines*. Jan Christian Nilssen discussed the so-called written-in runes in his paper: "*Innskrevne runer*" – *feilristning eller forkortning?*, while Mindy MacLeod discussed: *Bind-runes and Latin Ligatures*.

Friday 18th August was devoted to a full-day excursion by bus. The first stop was Moesgård Museum (and the Archaeological Departments of the University of Aarhus). Professor Else Roesdahl gave an introduction to the museum and this was followed by a visit to the reconstructed wooden houses next to the museum (the Hørning stave church and the Hedeby house). Museum curator Jørgen Ilkjær and Marie Stoklund presented the objects bearing inscriptions with the older runes from the bog war deposit in Illerup Ådal. In the neighbouring runic hall of the museum Michael Lerche Nielsen presented 8 Viking Age runestones from the Århus area, several of which are regarded as the most important runestones from Denmark. In the courtyard the forged Vinterslev stones with runes from the older futhark were on display. The runestones, which were cut by two school boys in 1922–23, were later considered to be genuine by professor Peter Skautrup in 1932.

After lunch the bus continued to the site of King Harold Bluetooth's impressive bridge in Ravning Enge in the river valley west of Vejle, Vejle Ådal. After a coffee break the buses continued to the runestones in Bække and Læborg which mention "Thyra's mound" and "Queen (dróttning) Thyra". In Læborg Birgit Sawyer presented her new theory about the relationship between these and the Jelling inscriptions in a short presentation called: *The Tug-of-War over Thyre*. Finally the buses took us to Sønderkov Manor, where the local museum is situated in splendid surroundings. The museum curator Svend Aage Knudsen gave an introduction to the museum and the Early Viking Age runestone from Malt, which he himself discovered in 1987.

The morning session on Saturday 19th August contained 5 papers on theme three: the problem of runic chronology and typology versus regional variation. Bernard Mees gave a paper: *Runes in the First Century*, which was followed by Marie Stoklund: *On the Chronology and Typology of the Danish Runic Inscriptions 0–1500*, and Anne-Sofie Gräslund: *The Swedish Viking Age Runestones—Ornamentation and Chronology*. After the coffee break Michael P. Barnes discussed the problem: *Standardised Futharks: A Useful Tool or a Delusion?*, and finally Laila Kitzler presented a paper: *Surface Structure Analysis of the Sparlösa Stone—In Quest of Individual Rune Carvers*.

After lunch 7 papers were read dealing with theme four: runology and runic research, methodology and new challenges at the turn of the millennium: Katrin Lühti read a paper: *Südgermanische Runeninchriften als Zeugnisse früher Schriftlichkeit*. Merrill Kaplan carried on with: *Legends and Runestones: A Folklorist Reads the Runic Corpus Editions*. Stephen E. Flowers presented his work on: *A Semiotic Theory of Rune-Magic*, and finally Ian Kirby reported from his and Peter Pieper's research on *The Narragansett Rock Inscription, New England*. After the coffee break Nancy L. Wicker presented her paper: *Bracteate Inscriptions through the Looking Glass: A Microscopic View of Manufacturing Techniques*. Lena Peterson continued with a paper on: *Normalization of Scandinavian Viking Age Runic Inscriptions for Practical Purposes*. Finally the "nestor" of the conference, Ray I. Page, gave its concluding paper: *Statistical Problems in Anglo-Saxon Runic Studies*.

In the evening the symposium dinner was held at Brandbjerg Højskole. The dinner was sponsored by the local county, Vejle Amt, and the dinner was attended by the County Mayor Otto Herskind Jørgensen and his wife. The Municipal Mayor of Jelling Kommune was unfortunately unable to come. After the County Mayor's speech Ray I. Page gave the official "nestorian" speech of the conference, which will be printed in the proceedings. Afterwards Svante Lagman entertained with a presentation of folklore instruments and Viking Age music. Also as a part of the informal programme the professional rune carver Erik the Red (Sandquist) demonstrated his skills in the hall by cutting on demand a half-finished and portable-sized modern runestone.

On Sunday 20th August the conference closed with a short session and final discussions. The organising committee presented their plans for the publication of the proceedings. Finally it was decided that the next symposium in 2005 should be held in England.

In summary, the organising committee was pleased that so many runologists were able to come. We were very satisfied by the content and the quality of the papers and their presentation. We were especially pleased by the fact that so many young scholars attended the conference. It was an advantage in our opinion that the whole conference stayed in the same location, where all the lectures took place. The special informal atmosphere of a Danish Højskole seemed to fit very well with the need for informal gatherings and conversation outside the official conference programme.

The organising committee wishes to thank Brandbjerg Højskole and the staff for their hospitality and their willingness to alter the time schedule at short notice. We also wish to thank our student assistant, Rikke Steenholt Olesen, for helping with practical problems during the conference. The committee wishes to thank Moesgård Museum and the Department for Medieval and Viking Studies at the University of Aarhus for their hospitality (including the beer for lunch) on the excursion. We should also like to thank the Museum at Sønderkov for opening specially for our excursion. Finally, we should like to thank the Danish Research Council for the Humanities and Letterstedtska föreningen, Jelling Municipality and Vejle County for their financial support.

We hope that the proceedings will appear soon in the Runrön series. Unfortunately we have to admit that the editorial work has been delayed by some late-arriving contributions and by the fact that the committee has been heavily burdened with other duties. Nevertheless, although preparing the Jelling conference and its proceedings has in our opinion presented a great challenge, it has certainly been worth the effort. We therefore send our best wishes to the next organising committee and we look forward very much to seeing you all in England in 2005.

Marie Stoklund, Gillian Fellows-Jensen
and Michael Lerche Nielsen

Thirteenth Annual Runic Mini-symposium, Orkney and Shetland, 2000

The runic mini-symposium for the year 2000 was held in Orkney and Shetland, 5–11 April, and organised by Michael Barnes. Expert assistance was provided by staff at the Tankerness House Museum (now the Orkney Museum), Kirkwall, and the Shetland Museum, Lerwick. Participants came from England, Germany, Holland, Norway and Sweden, and were accommodated in Orkney in the Kirkwall and in Shetland in the Lerwick Hotel. Travel from Orkney to Shetland was by boat, an eight-hour daytime trip from Stromness to Lerwick.

All the inscriptions on the Orkney Mainland were visited: OR 1 Stack-rue, at Skaill House; OR 2 Unstan (now considered to be modern); OR 4 Ring of Brogar I; OR 8, 9 and 16 Birsay II, III and V, the former two fragments in the old site museum on Birsay, the latter in the wall of the ruined church on the island; OR 10 Orphir I, OR 13 Skara Brae, and OR 18 Skaill, all in Tankerness House Museum. A lengthy evening visit to Maeshowe enabled members to examine the thirty-three inscriptions in the cairn in reasonable detail. A day excursion to Sanday was organised, taking in the excavation site at Scar and OR 17 Isegarth, on display at the Kettletoft Hotel, Kettletoft. Participants also visited other sites of interest in Orkney.

In Shetland the group travelled to Eshaness on north Mainland to see SH 6 Eshaness II, the dual-script (roman and runic) graveslab in Cross Kirk burial ground. A further morning was spent in the Shetland Museum examining and discussing SH 4 Papil, SH 5 Eshaness I, and SH 7 Gungstie. Concern was expressed about the current situation and state of preservation of the Eshaness graveslab. It appears now that the stone is definitely to be removed from the burial ground and housed indoors, but it is as yet unclear whether that will be in the Shetland Museum or more locally.

In Kirkwall Michael Barnes gave a lecture to the Orkney Heritage Society on the runic inscriptions of Orkney.

Michael P. Barnes

Department of Scandinavian Studies and Centre for Nordic Research
University College London

Seminarium om namn i nordiska runinskrifter

Härmed inbjudes till Runor och namn, ett heldagsseminarium lördagen den 10 maj 2003 (kl. 10–18) om namn i nordiska runinskrifter. Seminariet har till syfte att låta forskare presentera förslag till nytolkning eller omtolkning av otolkade resp. feltolkade namn i nordiska runinskrifter. Till seminariet är alla intresserade välkomna, men särskilt de som önskar lägga fram ett tolkningsproblem.

Presentationerna bör vara korta och koncentrera sig på själva tolkningsproblematiken. Beroende på antalet anmälda föredragshållare kommer 20–30 minuter att avsättas för varje presentation, inklusive tid för diskussion. Om tillräckligt många av deltagarna önskar bearbeta sina föredrag för publicering, kan utgivning bli aktuell i serien Runrön.

Seminariet äger rum i Kungl. Gustav Adolfs Akademien för svensk folkkulturs lokaler, Klostergatan 2, Uppsala. Deltagande i seminariet är kostnadsfritt. Deltagarna svarar själva för sina rese-, logi- och matkostnader. Dock kommer medel att sökas för att bekosta en gemensam lunch. Logi bokas exempelvis via följande hemsida över hotell i Uppsala: <http://user.it.uu.se/~torer/hotels.html>.

Anmälan om deltagande i seminariet skall ske senast 14 april till:

Patrik Larsson
Institutionen för nordiska språk
Box 527
751 20 UPPSALA
Patrik.Larsson@nordiska.uu.se

Vi önskar alla hjärtligt välkomna.

Lennart Elmevik Patrik Larsson Lena Peterson Henrik Williams

Runic Bibliography for 2000

- Acquaviva, Paolo. "Sull'autenticità dell'iscrizione runica di Torcello." *Rivista di archeologia* 24 (2000), 5–14.
- Andersson, Thorsten. Review of *Runeninschriften als Quellen interdisziplinärer Forschung*, ed. Klaus Düwel (1998). *Studia anthropologica Scandinavica* 18 (2000), 141–48.
- Andrén, Anders. "Re-reading Embodied Texts—an Interpretation of Rune-stones." *Current Swedish Archaeology* 8 (2000), 7–32.
- Arcamone, Maria Giovanna. "Germanico *fehu- 'patrimonio' e germanico *laihwana- 'prestito': contributo allo studio della terminologia feudale." In *Il feudalesimo nell'alto medioevo, 8–12 aprile 1999*, 915–47. Settimane di studio del Centro italiano di studi sull'alto medioevo 47. Spoleto: Centro italiano di studi sull'alto medioevo, 2000.
- Barnes, Michael P. "Runic tradition in Orkney: from Orphir to the Belsair Guest House." In \Rightarrow *International Scandinavian and Medieval Studies in Memory of Gerd Wolfgang Weber*, 43–54.
- Barnes, Michael P. "De skandinaviske sprog i vikingetiden." In *Viking og hvidekrist: Et internationalt symposium på Nationalmuseet om Norden og Europa i den sene vikingetid og tidligste middelalder*, ed. Niels Lund, 59–77. København: C. A. Reitzel, 2000.
- Barnes, Michael P., Jan Terje Faarlund and Hans-Peter Naumann. *Från runsten till e-post: Utvärdering av svensk forskning i nordiska språk*. With historical introduction by Bengt Sigurd; ed. Bo Öhngren. Brytpunkt. Stockholm: Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet, 2000. 111 pp. [28–33: "Språkhistoria, fornsvenska, runologi."]
- Barnes, Michael P., Judith Jesch and Karin Fjellhammer Seim. "Karin Fjellhammer Seim: *De vestnordiske futhark-innskripte fra vikingtid og middelalder—form og funksjon* (Doktordisputas ved Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, Trondheim, 16. april 1999)." *Maal og Minne* 2000, 141–70. [141–53: Michael P. Barnes, "Første opponent"; 154–62: Judith Jesch, "Annen opponent"; 163–70: Karin Fjellhammer Seim, "Svar fra doktoranden".]

- Bartel, Antja. ⇒ Düwel, Klaus, Dorit Reimann and Antja Bartel.
- Bergien, Angelika. Presentation of *Runor och namn*, eds. Lennart Elmevik and Svante Strandberg (1999). *Namenkundliche Informationen* 77/78 (2000), 230–31.
- Berglund, Sven. “Kensingtonstenen—äkta eller falsk runsten?” *Danmarks Hembygdsförening, Årsskrift* 2000, 22–24.
- Beverfjord, Aud. “Historien om en bautastein.” *Spor—nytt fra fortiden* 15.2 (2000), 18–19. [Post-reformation runic inscription from Ytterøy, Nord-Trøndelag.]
- Borg, Jan, Monica Gustafsson and Mats Sjölin. *The Story of the Viking-Age Ship from Äskekärr*. Göteborg: Göteborgs Stadsmuseum, 2000. [1]+142 pp. [75–76: two runes and rune-like signs on a Viking Age ship.]
- Boutkan, Dirk. Review of *Grundfragen der Umlautphonemisierung*, by Michael Schulte (1998). *Amsterdamer Beiträge zur älteren Germanistik* 53 (2000), 232–33.
- Braunmüller, Kurt. Review of *Mellom Skylla og Kharybdis*, by Brit Mæhlum (1999). *Skandinavistik* 30 (2000), 158–59.
- Brigé, Bart. *Studie van de afbeeldingen op runenstenen in Zweden tot de tijd van de vikingen: Een chronologisch overzicht van het fenomeen beeldsteen*. *Studia Germanica Gandensia* 51. Gent: Rijksuniversiteit, 2000. 126 pp. [Master’s thesis?]
- Brink, Stefan. “Forntida vägar.” *Bebyggelsehistorisk tidskrift* 39 (2000; *Vägar och vägmiljöer*, ed. Jan-Olof Montelius), 23–64. [Passim: runestones.]
- Budtz, Palle. “Släktskap mellan runinskrifter i Mälardalen.” *Ledungen: Tidskrift för kultur och miljö i Stockholms län* 26.3 (2000), 15–17.
- Cardew, Phil. Review of *Runes and Runic Inscriptions*, by R. I. Page (1995). *Medieval Archaeology* 44 (2000), 391.
- Crocker, Kyle R. “Memory and the social landscape in eleventh-century Upplandic commemorative practice.” In *Memory and the Medieval Tomb*, ed. Elizabeth Valdez del Alamo, with Carol Stamatis Pendergast, 183–203. Aldershot: Ashgate, 2000.
- Dillmann, François-Xavier. “Um rúnir í norrænum fornbókmenntum.” *Skirnir* 174 (2000), 349–84.
- Dougan, Craig. ⇒ Ore, Espen, Fiona J. Tweedie and Craig Dougan.

- Düwel, Klaus. “Hobel, Zwei Ex[emplare] von H[obel]n der [römischen Kaiserzeit] tragen Runeninschr[iften].” In \Rightarrow *Reallexikon der Germanischen Altertumskunde*, vol. 15, 2–3. [Illerup Ådal and KJ 25 Vimose.]
- Düwel, Klaus. “Inschriften, §1. Allgemeines, §2. Kontinentale I[nschriften] der Merowingerzeit.” In \Rightarrow *Reallexikon der Germanischen Altertumskunde*, vol. 15, 445–51.
- Düwel, Klaus. “Jarl, §2. Runologisches.” In \Rightarrow *Reallexikon der Germanischen Altertumskunde*, vol. 16, 33–34.
- Düwel, Klaus. “Kamm, §3. Runenkundliches.” In \Rightarrow *Reallexikon der Germanischen Altertumskunde*, vol. 16, 206–07.
- Düwel, Klaus. Presentation of *Recasting the Runes*, by David N. Parsons (1999). *Germanistik* 41 (2000), 362.
- Düwel, Klaus. Presentation of *Runor: Historia, tydning, tolkning*, by Lars Magnar Enoksen (1998). *Germanistik* 41 (2000), 446.
- Düwel, Klaus, and Peter Pieper. “Runen.” In *Opferplatz und Heiligtum: Kult der Vorzeit in Norddeutschland*, eds. Ralf Busch, Torsten Capelle and Friedrich Laux, 221–27. Veröffentlichungen des Helms-Museums 86. Neumünster: Wachholtz, 2000.
- Düwel, Klaus, Dorit Reimann and Antja Bartel. “Vereint in den Tod—Doppelgrab 166/167 aus Aschheim, Landkreis München, Oberbayern.” *Das archäologische Jahr in Bayern* 1999 (2000), 83–85. [Runic inscriptions from Aschheim found 2000.]
- Düwel, Klaus. \Rightarrow Wamers, Egon, *Der Runenreif aus Aalen*.
- Ebel, Else. Review of *Runor och namn*, eds. Lennart Elmevik and Svante Strandberg (1999). *Beiträge zur Namenforschung* 35 (2000), 364–67.
- Elmevik, Lennart. “Sockennamnet *Villberga* och Lindholmsamulettens **sawilagar**.” *Saga och Sed* 1999 (2000), 137–46.
- Fitzhugh, William W., and Birgitta Linderöth Wallace. “Stumbles and Pitfalls in the Search for Viking America.” In \Rightarrow *Vikings: The North Atlantic Saga*, 374–84. [378–79: Spirit Pond; 380–84: Kensington.]
- Frankis, John. “Sidelights on post-conquest Canterbury: towards a context for an Old Norse runic charm (DR 419).” *Nottingham Medieval Studies* 44 (2000), 1–27.

- Faarlund, Jan Terje. ⇒ Barnes, Michael P., Jan Terje Faarlund and Hans-Peter Naumann.
- Gammeltoft, Peder. Review of *Runor och namn*, eds. Lennart Elmevik and Svante Strandberg (1999). *Nomina* 23 (2000), 177–81.
- Das Gandersheimer Runenkästchen: Internationales Kolloquium, Braunschweig, 24.–26. März 1999*. Ed. Regine Marth. Kolloquiums-bände des Herzog-Anton-Ulrich-Museums 1. Braunschweig: Herzog-Anton-Ulrich-Museum, 2000. 155 pp. [⇒Looijenga and Vennemann; ⇒Seebold; ⇒Waxenberger.]
- Giliberto, Concetta. *Le iscrizioni runiche sullo sfondo della cultura Frizone altomedievale*. Göppinger Arbeiten zur Germanistik 679. Göppingen: Kümmerle, 2000. iii+227 pp. [Doctoral dissertation, Università degli Studi di Firenze, 1997.]
- Gräslund, Anne-Sofie. “The Conversion of Scandinavia—a sudden event or a gradual process?” *Archaeological Review from Cambridge* 17.2 (2000; *Early Medieval Religion*, ed. Aleks Pluskowski), 83–98. [87–89: “The evidence of the runestones”.]
- Gräslund, Anne-Sofie. “Religion, Art and Runes.” In ⇒*Vikings: The North Atlantic Saga*, 55–69.
- Grønvik, Ottar. “Om Eggjainnskriften enda en gang.” *Arkiv för nordisk filologi* 115 (2000), 5–22.
- Grønvik, Ottar. “Die Runeninschrift eines Axtstieles aus dem Moor von Nydam.” *North-Western European Language Evolution (NOWELE)* 36 (Jan. 2000), 93–111.
- Gustafsson, Monica. ⇒ Borg, Jan, Monica Gustafsson and Mats Sjölin.
- Gustavson, Helmer. “Birkarunorna ännu obegripliga.” *Tidevarv: Riksantikvarieämbetets nyhetsmagasin* 2000.4, 6.
- Gustavson, Helmer. ⇒ Löfvendahl, Runo, Helmer Gustavson and Bengt A. Lundberg.
- Hagland, Jan Ragnar. “Grafitti på klebersteinsberg—endå ei runeinnskrift funnen på Esøya i Vevelstad.” *Spor—nytt fra fortiden* 15.2 (2000), 14–17. [Runic inscription found 1999 in Nordland, Norway.]

- Hagland, Jan Ragnar. “Høgmellomalderens bruk av runer—ekte tradisjon frå nordisk fortid, eller kyrkjeleg inspirert renessansefenomen?” In *Den nordiske renessansen i høymiddelalderen*, eds. Jón Viðar Sigurðsson and Preben Meulengracht Sørensen, 37–46. Tid og Tanke 6. Oslo: Historisk institutt, Universitetet i Oslo, 2000.
- Hagland, Jan Ragnar. “Kva då slags filologi og kva slags tekster?” In *Den fornordiska texten i filologisk och litteraturvetenskaplig be-lysning*, eds. Kristinn Jóhannesson, Karl G. Johansson and Lars Lönnroth, 27–35. Gothenburg Old Norse Studies 2. Göteborg: Litteraturvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet, 2000. [I.a. N540 Senja neck-ring.]
- Hallberg, Göran. Presentation of *Recasting the Runes*, by David N. Parsons (1999). *Arkiv för nordisk filologi* 115 (2000), 242–43.
- Hallberg, Göran. Presentation of *Skånska runstenar*, by Lars Magnar Enoksen (1999). *Arkiv för nordisk filologi* 115 (2000), 257.
- Harris, Joseph. “The Bällsta-Inscriptions and Old Norse Literary History.” In \Rightarrow *International Scandinavian and Medieval Studies in Memory of Gerd Wolfgang Weber*, 223–39.
- Hoftun, Oddgeir. “Den hedenske Sigurd Fåvnesbanes kristne budskap fra stavkirkeportaler og runesteiner.” *Iconographisk post (ICO)* 2000, 1–17.
- Holck, Jacob Povl. “Fra runer til bogstavskrift.” In *Den nordiske renessansen i høymiddelalderen*, eds. Jón Viðar Sigurðsson and Preben Meulengracht Sørensen, 11–23. Tid og Tanke 6. Oslo: Historisk institutt, Universitetet i Oslo, 2000.
- Holman, Katherine. Review of *Runstenar och runristare i det vikingatida Fjädrundaland*, by Per Stille (1999). *Scandinavica* 39 (2000), 217–18.
- Indrebø, Gustav. “Norrøne innskrifter på Grønland.” *Nordica Bergensia* (Nordisk institutt, Universitetet i Bergen) 22 (2000), 7–20. [Cf. Nes, Oddvar.]
- International Scandinavian and Medieval Studies in Memory of Gerd Wolfgang Weber: ein runder Knäuel, so rollt’ es uns leicht aus den Händen*, eds. Michael Dallapiazza et al. Hesperides: Letterature e culture occidentali 12. Trieste: Parnaso, 2000. 487 pp. [\Rightarrow Barnes, “Runic”; \Rightarrow Harris; \Rightarrow Metzner.]

- Isakson, Bo. "The Emergence of a Scandinavian Language: Development until around 900." *North-Western European Language Evolution (NOWELE)* 36 (Jan. 2000), 3–43.
- Jankavs, Peter. "En nyligen upptäckt runsten." In *Nedslag i Västergötlands industrihistoria*, ed. Peter Nissen, 149–51. Skara: Skaraborgs länsmuseum, 2000. = *Västergötlands Fornminnesförenings Tidskrift* 1999–2000, 149–51. [Runestone found 1994 at Ekehagens forntidsby, Norra Åsarps sn., Västergötland.]
- Jesch, Judith. "The power of poetry." In *Beretning fra Nittende tværfaglige vikingesymposium, Aarhus Universitet 2000*, eds. Else Roesdahl and Preben Meulengracht Sørensen, 21–39. Højbjerg: Hikuin, 2000.
- Jesch, Judith. ⇒ Barnes, Michael P., Judith Jesch and Karin Fjellhammer Seim.
- Kitzler, Laila. "Surface Structure Analysis of Runic Inscriptions on Rock: A method for distinguishing between individual carvers." *Rock Art Research* (Melbourne) 17 (2000), 85–98.
- Knirk, James E. "Kensington." In ⇒ *Reallexikon der Germanischen Altertumskunde*, vol. 16, 444.
- Knirk, James E. "Kårstad, §3. Runologisches." In ⇒ *Reallexikon der Germanischen Altertumskunde*, vol. 16, 324. [KJ 53.]
- Lager, Linn. "Art as a Reflection of Religious Change: The process of Christianization as shown in the ornamentation on the runestones." *Archaeological Review from Cambridge* 17.2 (2000; *Early Medieval Religion*, ed. Aleks Pluskowski), 117–32.
- Larsson, Mats G. *Sveahövdingens budskap: En forntidsgåta genom sekler*. Stockholm: Atlantis, 2000. 157 pp. [Runestones at Strängnäs church, Södermanland.]
- Larsson, Patrik. "Ett problematiskt personnamn: Till tolkningen av runföljden **kus** i tre uppländska inskrifter." *Studia anthroponymica Scandinavica* 18 (2000), 5–23. [U 380 Sigtuna kyrkogård, U 640 Väfteby, U 648 Övergrans kyrka.]
- Liberman, Anatoly. Review of *Untersuchungen zur älteren nordischen und germanischen Sprachgeschichte*, by Ottar Grønvik (1998). *Norsk Lingvistisk Tidsskrift* 18 (2000), 113–20.

- Lindeman, Fredrik Otto. “Urnordisk *tuwa*.” *Maal og Minne* 2000, 137–39. [KJ 2 Vadstena and Motala bracteates.]
- Litzell, Torgny. “Nu segrade latinet.” *Tidevarv: Riksantikvarieämbetets nyhetsmagasin* 2000.2, 30. [Runic finds from Sigtuna.]
- Looijenga, Tineke, and Theo Vennemann. “The Runic Inscription of the Gandersheim Casket.” In ⇒*Das Gandersheimer Runenkästchen*, 111–20.
- Lundberg, Bengt A. ⇒ Löfvendahl, Runo, Helmer Gustavson and Bengt A. Lundberg.
- Lundgren, M. “Kleindichtung.” In ⇒*Reallexikon der Germanischen Altertumskunde*, vol. 16, 627–34. [632–33: “7. Der Bereich der Inschr[iften]”.]
- Löfvendahl, Runo, Helmer Gustavson and Bengt A. Lundberg. “Weathering of Runestones in a Millennial Perspective.” In *Proceedings of the 9th International Congress on Deterioration and Conservation of Stone, Venice, June 19–24, 2000*, ed. Vasco Fassina, 119–24. Amsterdam: Elsevier, 2000.
- Löfving, Carl. “Hur långt sträckte sig danska kungars makt omkring år 1000?” In *Situ: Västsvensk Arkeologisk Tidskrift* 1999 (2000), 75–94. [On “thegn” and “dregg” and the formula “harða góðan” in runic inscriptions.]
- Lönnqvist, Olov. “Vilken väg valde Varin? Läsvägar på Rökstenen.” *Saga och Sed* 1999 (2000), 117–36.
- MacLeod, Mindy. “Hidden Bind-Runes.” *Amsterdamer Beiträge zur älteren Germanistik* 53 (2000), 21–31.
- MacLeod, Mindy. “The Inscription on the Andreas V Runic Cross.” *Scandinavica* 39 (2000), 207–15.
- Marold, Edith. “Bergen als literarischer Umschlagplatz.” In *Arbeiten zur Skandinavistik: 13. Arbeitstagung der deutschsprachigen Skandinavistik, 29.7.–3.8.1997 in Lysebu (Oslo)*, ed. Fritz Paul in collaboration with Joachim Grage and Wilhelm Heizmann, 189–201. Texte und Untersuchungen zur Germanistik und Skandinavistik 45. Frankfurt am Main: Lang, 2000.
- Marold, Edith. “Karlevi, §2. Runenkundliches.” In ⇒*Reallexikon der Germanischen Altertumskunde*, vol. 16, 275–80. [Öl 1.]

- Mees, Bernard. "The North Etruscan Thesis of the Origin of the Runes." *Arkiv för nordisk filologi* 115 (2000), 33–82.
- Meijer, Jan. "The s-rune in the Viking age and after." *Arkiv för nordisk filologi* 115 (2000), 23–31.
- Meijer, Jan. Review of *Runstenar och runristare i det vikingatida Fjädrundaland*, by Per Stille (1999). *Amsterdamer Beiträge zur älteren Germanistik* 53 (2000), 252–58.
- Menzing, Hans. "Var Olof från Kedum den bäste kämpen i Vittene?" *Västgötabygden* 55.4 (2000), 11–12. [*Somnia vana*; Vg 125 Södra Kedums kyrkogård.]
- Metzner, Ernst Erich. "Exemplarisches vom Untermain zur karolingerzeitlichen Kenntnis älteren Geheimrunen-Gebrauchs: Die alten Orts- und Ortsverbands-Zeichen in den Siegeln und Wappen der frühmittelalterlichen Siedlungen *Dörnigheim* und *Rüsselsheim* bei Frankfurt im runen- und namenkundlichen, religions- und regionalhistorischen Kontext." In ⇒ *International Scandinavian and Medieval Studies in Memory of Gerd Wolfgang Weber*, 323–38.
- Naumann, Hans-Peter. ⇒ Barnes, Michael P., Jan Terje Faarlund and Hans-Peter Naumann.
- Nedoma, Robert. ⇒ Wamers, Egon. *Der Runenreif aus Aalen*.
- Nes, Oddvar. "Etterord til Gustav Indrebø: Norrøne innskrifter på Grønland." *Nordica Bergensia* (Nordisk institutt, Universitetet i Bergen) 22 (2000), 21–24.
- Nielsen, Hans Frede. *The Early Runic Language of Scandinavia: Studies in Germanic Dialect Geography*. Indogermanische Bibliothek, ser. 1. Heidelberg: Winter, 2000. 445 pp.
- Nielsen, Hans Frede. "Skandinaviens ældste sproghistorie i komparativ germansk belysning." *Studier i Nordisk: Selskab for Nordisk Filologi, Foredrag og årsberetning 1998–1999* (2000), 56–63.
- Nielsen, Michael Lerche. Review of *Runor och namn*, eds. Lennart Elmevik and Svante Strandberg (1999). *Studia anthroponymica Scandinavica* 18 (2000), 148–55.
- Nielsen, Richard. "Early Scandinavian Incursions into the Western States: '8 Goths and 42 Norwegians are on this acquisition business far to the west from Vinland'." *Journal of the West* 39.1 (Jan. 2000), 72–86. [Kensington.]

- Nijdam, J. A. Review of *Recasting the Runes*, by David N. Parsons (1999). *Amsterdamer Beiträge zur älteren Germanistik* 54 (2000), 202–06.
- Notelid, Michel. *Det andra påseendet: En studie av övergångar i den arkeologiska disciplinens historia*. Occasional Papers in Archaeology 22. Uppsala: Institutionen för arkeologi och antik historia, Uppsala universitet, 2000. 227 pp. [63–75: “Runamo: vid hängivelsens ljuskrön”.]
- Odenstedt, Bengt. “The Runic Inscription on the Undley Bracteate.” *Studia Neophilologica* 72 (2000), 113–20.
- O’Hara, Michael Dennis. “An Enigmatic Silver Serpent Ring with ‘Runic’ Lettering.” *Minerva* 11.3 (May/June 2000), 41–44.
- Ore, Espen, Fiona J. Tweedie and Craig Dougan. “Computers, statistics, and the grouping of rune forms.” In *DRH 98: Selected Papers from Digital Resources for the Humanities 1998, University of Glasgow, September 1998*, eds. Marilyn Deegan, Jean Anderson and Harold Short, 117–27. Office for Humanities Communication, Publication 12. London: Office for Humanities Communication, 2000.
- Ortman, Oscar. “‘Den stora gudens äldsta runor’: Om nazistiska hällristningsexpeditioner i Sydskandinavien på 1930-talet.” In *Situ: Västsvensk Arkeologisk Tidskrift* 1999 (2000), 103–11. [Esp. 108–09: Herman Wirth’s work on runes and “Sinnbilder”.]
- Page, R. I. “Inscripfen, §3. England, runic and latin inscriptions.” In \Rightarrow *Reallexikon der Germanischen Altertumskunde*, vol. 15, 451–52.
- Page, R. I. “Kirk Michael, §2. Runic inscriptions.” In \Rightarrow *Reallexikon der Germanischen Altertumskunde*, vol. 16, 588–89.
- Pamp, Bengt. Presentation of *Runor och namn*, eds. Lennart Elmevik and Svante Strandberg (1999). *Arkiv för nordisk filologi* 115 (2000), 262.
- Penn, Kenneth. *Excavations on the Norwich Southern Bypass, 1989–91*, pt. 2: *The Anglo-Saxon Cemetery at Harford Farm, Caistor St. Edmund, Norfolk*. East Anglian Archaeology 92. Dereham, Norfolk: Archaeology and Environment Division, Norfolk Museum Service, 2000. [Passim: C 7 disc brooch with runic inscription found 1990.]
- Perridon, Harry. Review of *Mellom Skylla og Kharybdis*, by Brit Mæhlum (1999). *Tijdschrift voor Skandinavistiek* 21.1 (2000), 131–36.

- Perridon, Harry. Presentation of *Runeninschriften als Quellen interdisziplinärer Forschung*, ed. Klaus Düwel (1998). *IROS: Internationales Referateorgan zur Skandinavistik* (Greifswald) 1998/99 (2000), 125.
- Pieper, Peter. ⇒ Düwel, Klaus, and Peter Pieper.
- Quak, Arend. “Wieder nach Bergakker.” *Amsterdamer Beiträge zur älteren Germanistik* 53 (2000), 33–39.
- Quak, Arend. Review of *An Introduction to English Runes*, by R. I. Page (1999). *Amsterdamer Beiträge zur älteren Germanistik* 54 (2000), 218–21.
- Quak, Arend. Review of *Runeninschriften als Quellen interdisziplinärer Forschung*, ed. Klaus Düwel (1998). *Amsterdamer Beiträge zur älteren Germanistik* 53 (2000), 267–74.
- Reallexikon der Germanischen Altertumskunde*, founded by Johannes Hoops, 2nd ed., eds. Heinrich Beck et al., vol. 15. Berlin: de Gruyter, 2000. [⇒Düwel, “Hobel”; ⇒Düwel, “Inschriften”; ⇒Page, “Inschriften”; ⇒Stoklund, “Hunnestad”; ⇒Stoklund, “Illerup Ådal”.]
- Reallexikon der Germanischen Altertumskunde*, founded by Johannes Hoops, 2nd ed., eds. Heinrich Beck et al., vol. 16. Berlin: de Gruyter, 2000. [⇒Düwel, “Jarl”; ⇒Düwel, “Kamm”; ⇒Knirk, “Kensington”; ⇒Knirk, “Kårstad”; ⇒Lundgren; ⇒Marold, “Karlevi”; ⇒Page, “Kirk Michael”; ⇒Sawyer, “Kenotaph”; ⇒Stoklund, “Jelling”; ⇒Wilson.]
- Reimann, Dorit. ⇒ Düwel, Klaus, Dorit Reimann and Antja Bartel.
- Renaud, Jean. *Les Vikings en France*. De mémoire d’homme, L’histoire. Rennes: Editions Ouest-France, 2000. 125[+1] pp. [116: “Les inscriptions runiques”.]
- Salberger, Evert. “Aringsås-stenen Sm I: Dativfrasen och ristarnamnet.” *Sydsvenska ortnamnssällskapets årsskrift* 2000, 20–31.
- Salberger, Evert. “Rörbro-stenen: En tydningsstudie.” *Sydsvenska ortnamnssällskapets årsskrift* 1999 (2000), 33–54.
- Samplonius, Kees. Review of *Blandade runstudier*, vol. 2 (1997). *Amsterdamer Beiträge zur älteren Germanistik* 53 (2000), 283–86.
- Sawyer, Birgit. “Kenotaph, §2. Scandinavia.” In ⇒*Reallexikon der Germanischen Altertumskunde*, vol. 16, 443–44.

- Sawyer, Birgit. *The Viking-Age Rune-Stones: Custom and Commemoration in Early Medieval Scandinavia*. Oxford: Oxford University Press, 2000. xxii+269 pp.
- Schulte, Michael. "Reduktion und Synkope im Spiegel der Runeninschriften—eine Neuwertung." *North-Western European Language Evolution (NOWELE)* 37 (Sept. 2000), 3–24.
- Schulte, Michael. "Runeortografien i overgangen fra urnordisk til norrønt." *Maal og Minne* 2000, 113–26.
- Schwink, Frederick W. "The Velar Nasal in the Adaptation of the Runic Alphabet." *American Journal of Germanic Linguistics and Literatures* 12 (2000), 235–49.
- Seebold, Elmar. "Die Runeninschrift auf dem Gandersheimer Kästchen." In ⇒*Das Gandersheimer Runenkästchen*, 105–09.
- Seim, Karin Fjellhammer. ⇒ Barnes, Michael P., Judith Jesch and Karin Fjellhammer Seim.
- Sjölin, Mats. ⇒ Borg, Jan, Monica Gustafsson and Mats Sjölin.
- Snædal, Thorgunn. ⇒ Þórgunnur Snædal.
- Spurkland, Terje. "Runeskript i middelalderen—et tilværelsens spel." *Middelalder-Oslo: Medlemsblad for Interesseforeningen Oslos Middelalder* 5.2 (2000), 24–27.
- Spurkland, Terje. "Tale og skrift ved et tusenårsskifte—historien gjentar seg?" *Ottar: Om nordnorsk natur og kultur* (Tromsø Museum) 2000.1 (no. 229), 27–33.
- Stanley, Eric Gerald. "English Runes." (Review of *An Introduction to English Runes*, by R. I. Page (1999).) *Notes and Queries* 245 [n.s. 47] (2000), 401.
- Stoklund, Marie. "Hunnestad, §2. Runologisches." In ⇒*Reallexikon der Germanischen Altertumskunde*, vol. 15, 265–66.
- Stoklund, Marie. "Illerup Ådal, §3. Runologisches." In ⇒*Reallexikon der Germanischen Altertumskunde*, vol. 15, 353–54.
- Stoklund, Marie. "Jelling, §2. Runologisches." In ⇒*Reallexikon der Germanischen Altertumskunde*, vol. 16, 56–58. [DR 41–42.]
- Stoklund, Marie. "Runer." In *Den Store Danske Encyklopedi*, vol. 16, 382–83. København: Gyldendal, 2000.
- Stoklund, Marie. "Runer 1999"; "Runes 1999". *Arkæologiske udgravninger i Danmark 1999* (2000), 285–88, 288–91.

- Stoklund, Marie. "Runer og skriftkyndighed." In *Viking og hvidekrist: Et internationalt symposium på Nationalmuseet om Norden og Europa i den sene vikingetid og tidligste middelalder*, ed. Niels Lund, 79–92. København: C. A. Reitzel, 2000.
- Syrett, Martin. "Drengs and Thegns Again." *Saga-Book* 25.3 (2000), 243–71.
- Sørheim, Helge. "Sensasjonelt funn på feil sted! Nytt funn av kristent runekors i hedensk gravhaug på Sande i Sola." *Frå haug ok heiðni* 2000.4, 18–26. [Runic lead cross found 2000 in Rogaland, Norway.]
- Tweedie, Fiona J. ⇒ Ore, Espen, Fiona J. Tweedie and Craig Dougan.
- Þórgunnur Snædal. "Íslenskar rúnir í norrænu ljósi." *Árbók hins íslenska fornleifafélags* 1998 (2000), 5–33.
- Vennemann, Theo. ⇒ Looijenga, Tineke, and Theo Vennemann.
- Vikings: The North Atlantic Saga* (Exhibition at the National Museum of Natural History, Smithsonian Institution, Washington, D.C., April 29, 2000–September 5, 2000). Eds. William W. Fitzhugh and Elisabeth I. Ward. Washington: Smithsonian Institution Press and National Museum of Natural History, 2000. 432 pp. [⇒Gräslund, "Religion"; ⇒Fitzhugh and Wallace; 73: Jelling 2; 285: Greenlandic "Gudveig" stick; 320: Kingiktorssuaq; 359: Gustav Adolph's nursery chair with runes; 367: Kensington.]
- Wallace, Birgitta Linderöth. ⇒ Fitzhugh, William W., and Birgitta Linderöth Wallace.
- Wamers, Egon. *Der Runenreif aus Aalen*. With contributions by Birgit Arrhenius, Klaus Düwel and Robert Nedoma. Archäologische Reihe 17. Frankfurt am Main: Museum für Vor- und Frühgeschichte—Archäologisches Museum, 2000. 98 pp. [19–23: "Zur Runeninschrift", by Klaus Düwel; 24–28: "Runologische Deutung der Inschrift", by Robert Nedoma.]
- Wawn, Andrew. *The Vikings and the Victorians: Inventing the Old North in Nineteenth-Century Britain*. Cambridge: Brewer, 2000. xvii+434 pp. [Passim; 234–36: about George Stephens, runes and runology.]
- Waxenberger, Gaby. "The Inscription on the Gandersheim Casket and the Runes in the Old English Runes Corpus (Epigraphical Material)." In ⇒*Das Gandersheimer Runenkästchen*, 91–104.

- Wicker, Nancy L. Review of *Blandade runstudier*, vol. 2 (1997). *Scandinavian Studies* 72 (2000), 232–34.
- Widmark, Gun. “Tolkningen som social konstruktion: Rökstenens inskrift.” In her *Boksvenska och talsvenska: Ett urval uppsatser samlade till författarens 80-årsdag 31 juli 2000*, 67–75. Institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet, Skrifter 50. Uppsala: Institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet, 2000. [Rpt. from *Runor och ABC* (1997), 165–75.]
- Williams, Henrik. “Om attribuering av runstenar i Fjädrundaland.” (Review of *Runstenar och runristare i det vikingatida Fjädrundaland*, by Per Stille (1999).) *Arkiv för nordisk filologi* 115 (2000), 83–118.
- Wilson, David M. “Kirk Braddan.” In \Rightarrow *Reallexikon der Germanischen Altertumskunde*, vol. 16, 585–86.
- Zachrisson, Torun. “Mäktiga tecken, minnen i sten—om runor och runstenar.” In *Arkeologi i Norden*, vol. 2, ed. Göran Burenhult, 338–45. Stockholm: Natur och kultur, 2000.
- Östlund, Krister. *Johan Ihre on the Origins and History of the Runes: Three Latin Dissertations from the mid 18th Century, edited with translation and commentary*. Acta Universitatis Upsaliensis, Studia Latina Upsaliensia 25. Uppsala: Universitetsbiblioteket, Uppsala universitet, 2000. 391 pp. [Doctoral dissertation.]
- Åhlén, Marit. “Runes.” In *Projects and Progress in Archaeology at Swedish National Heritage Board*, 14–16. Stockholm: National Heritage Board, 2000.
- Åhlgren, Kristina. “Vesta runsten.” In *Språkminnet: meddelanden från svenska språket*, vol. 2, eds. Sigvard Aksén et al., 210–16. Humanistica Oerebroensia, Artes et linguae 5. Örebro: Universitetsbiblioteket, Örebro universitet, 2000. [Nä 9 Vesta.]

Jan Axelson, Runverket vid Riksantikvarieämbetet, Stockholm
 James E. Knirk, Runarkivet, UKM, Universitetet i Oslo
 K. Jonas Nordby, Runarkivet, UKM, Universitetet i Oslo

Supplements to the Runic Bibliographies for 1995 to 1999

1995:

Dietz, Martina. "Språkvitenskapelig database om runeinnskrifter i den eldre futharken." In *Colloquia Scandinavistica Vilnensia*, eds. Érika Sausverde and Paal Arbo, 83–85. Vilnius: Tyto alba, 1995.

1996:

Gräslund, Anne-Sofie. "Kristnandet ur ett kvinnoperspektiv." In *Kristnandet i Sverige: Gamla källor och nya perspektiv*, ed. Bertil Nilsson, 313–34 (bibliography 443–96). Projektet Sveriges kristnande, Publikationer 5. Uppsala: Lunne Böcker, 1996.

Sermon, Richard. "The Hackness Cross Cryptic Inscriptions." *Yorkshire Archaeological Journal* 68 (1996), 101–11.

Zeven, A. C. "Gedachten over het ontstaan en de classificatie van handmerken." *Heraldisch tijdschrift: Periodiek van de afdeling heraldiek van de Nederlandse Genealogische Vereniging* 2.2 (1996), 22–25. [Optic similarities between Chinese characters and runic inscriptions.]

1997:

Hallencreutz, Carl F. "What Do the Runic Stones and Adam Tell Us about Byzantine Influences?" In *Rom und Byzanz im Norden: Mission und Glaubenswechsel im Ostseeraum während des 8.–14. Jahrhunderts*, vol. 1, ed. Michael Müller-Wille, 331–40. Akademie der Wissenschaften und der Literatur (Mainz), Abhandlungen der geistes- und sozialwissenschaftlichen Klasse 3.1. Mainz: Akademie der Wissenschaften und der Literatur, 1997.

Henriksen, Egil. "Runekorset på Stavanger Museum." *Stavanger Museum, årbok* 106 for 1996 (1997), 69–80. [N252 Stavanger.]

Higgitt, John. "Early Medieval Inscriptions in Britain and Ireland and their Audiences." In *The Worm, the Germ, and the Thorn: Pictish and Related Studies Presented to Isabel Henderson*, ed. David Henry, 67–78. Balgavies, Angus: Pinkfoot, 1997.

- Holman, Katherine. “‘Tora gjorde meg’—kvinner i runeinnskrifter fra middelalderen i Trondheim.” *Spor—fortidsnytt fra Midt-Norge* 12.2 (1997), 42–43.
- Roesdahl, Else. “Cultural Change—Religious Monuments in Denmark c. A.D. 950–1100.” In *Rom und Byzanz im Norden: Mission und Glaubenswechsel im Ostseeraum während des 8.–14. Jahrhunderts*, vol. 1, ed. Michael Müller-Wille, 229–48. Akademie der Wissenschaften und der Literatur (Mainz), Abhandlungen der geistes- und sozialwissenschaftlichen Klasse 3.1. Mainz: Akademie der Wissenschaften und der Literatur, 1997.

1998:

- Dahlberg, Markus. *Skaratraktens kyrkor under äldre medeltid*. Skrifter från Skaraborgs Länsmuseum 28. Skara: Skaraborgs Länsmuseum, 1998. 376+[1] pp. [Doctoral dissertation, Göteborgs universitet; 61–70, 74–76: runestones.]
- Green, Dennis Howard. *Language and History in the Early Germanic World*. Cambridge: Cambridge University Press, 1998. xiii+[2]+438 pp. [254–70: ch. 14, “The vocabulary of writing”, esp. 254–59.]
- Hedlund, Ingrid. “Runorna och deras förgångare.” *Huddinge Hembygds-förening, Årsskrift 1997/1998* (1998), 24–25.
- Orton, Fred. “Rethinking the Ruthwell Monument: Fragment and Critique, Tradition and History, Tongues and Sockets.” *Art History* 21 (1998), 65–106.
- Pedersen, Ellen Anne, and Mats Widgren. “Järnålder: 500 f.Kr.–1000 e.Kr. [pt. 2].” In *Det svenska jordbrukets historia*, ed. Janken Myrdal, vol. 1: *Jordbrukets första femtusen år*, by Stig Welinder et al., 237–459 (bibliography 473–82). Stockholm: Natur och kultur/LT, 1998. [443–47 et passim: runic inscriptions.]
- Piltz, Elisabeth. “Varangian Companies for Long Distance Trade: Aspects of Interchange between Scandinavia, Rus’ and Byzantium in the 11th–12th Centuries.” In *Byzantium and Islam in Scandinavia: Acts of a Symposium at Uppsala University, June 15–16, 1996*, ed. Elisabeth Piltz, 85–106. *Studies in Mediterranean Archaeology* 126. Göteborg: Åström, 1998. [Examines i.a. the runic evidence.]

- Widgren, Mats. ⇒ Pedersen, Ellen Anne, and Mats Widgren.
 Wikell, Roger. “Björn och Ulf på Häringe.” *Glimtar från Haningebygden: Medlemsblad för Haninge Hembygds-gille* 1998.2, 2–5.

1999:

- Bauer, Katrine. “Runsten på vift!” *Glimtar från Haningebygden: Medlemsblad för Haninge Hembygds-gille* 1999.2, 3–4. [Sö 259 Alby.]
 Hernæs, Per. “Dommedagsteinen ved Avaldsnes kirke.” In *Et hus med mange rom: Vennebok til Bjørn Myhre på 60-års dagen*, eds. Ingrid Fuglestvedt, Terje Gansum and Arnfrid Opedal, 121–34. AmS-Rapport 11A–11B. Stavanger: Arkeologisk museum i Stavanger, 1999. [Local folk tradition concerning N266 Avaldsnes.]
 Heyerdahl, Thor, and Per Lillieström. *Ingen grenser*. Oslo: Stenersen, 1999. 395 pp. [320–31: “Kensington-steinen.”]
 Lillieström, Per. ⇒ Heyerdahl, Thor, and Per Lillieström.
 Wikell, Roger. “Albystenen—En runsten i gränsland.” *Glimtar från Haningebygden: Medlemsblad för Haninge Hembygds-gille* 1999.2, 5–9. [Sö 259 Alby.]
 Wikell, Roger. “‘...Tore och Östen... ..Anund reste stenen...’: Ett bidrag till en helhetsbild av runstenen från Vreten (Sö246).” *Glimtar från Haningebygden: Medlemsblad för Haninge Hembygds-gille* 1999.4, 10–14.
 Åhlén, Marit. “Runor från fordom.” *Skönskriften* (Församlingsblad för Sköns församling) 29.4 (1999), 8–9.

Jan Axelson, Runverket vid Riksantikvarieämbetet, Stockholm
 James E. Knirk, Runarkivet, UKM, Universitetet i Oslo
 K. Jonas Nordby, Runarkivet, UKM, Universitetet i Oslo

Five-year Runic Bibliographies

When production of the yearly runic bibliographies in *Nytt om runer* commenced in 1986, the compiler hoped that each year's bibliography would be fairly complete and that there would be only limited need to supplement the lists. This has not been the case, however, and the yearly supplements to previously published bibliographies have been relatively long. In addition, new bibliographical items continue to be found several years after the publication of the original lists, and thus supplementation continues over a long period of time. These factors make the published bibliographies in *Nytt om runer* more difficult to use and reduce their value as reference tools.

The compiler of the bibliographies announced therefore in the periodical some ten years ago that five-year composite bibliographies would be published. The first such bibliography, for 1985–89, was quickly produced, and work was begun on a comprehensive index that would render the bibliography more worthwhile and user friendly. Indexing the entries proved so time-consuming that the project became delayed and then had to be postponed after the main compiler (who was at the same time the sole editor of the journal) had assumed demanding editorial responsibilities with respect to other periodicals and series.

Three five-year bibliographies (1985–89, 1990–94 and 1995–99) have, however, been compiled, although comprehensive indexing has still only been partially realized. Therefore the compilers of the bibliographies feel themselves forced to abandon plans to present these lists as printed booklets with indices. Instead, the five-year bibliographies will be made available on the internet—without indices—in 2003, on the website for *Nytt om runer*. Indexing will be continued, and in time an index will appear on the internet linked to the bibliographies.

The present compilers of the bibliographies, Jan Axelson, James E. Knirk and Jonas Nordby, hope that colleagues will check the listings of their own works and send in information concerning any lapses or errors.

James E. Knirk

Addresses of Centres for Runic Research

Denmark:

Runologisk Laboratorium, Nationalmuseet, R&E
Attn.: Marie Stoklund,
Frederiksholms Kanal 12
DK-1220 København K, Denmark
Tel.: (45) 33473118, fax: (45) 33473312

England:

Professor R. I. Page
Corpus Christi College
Cambridge CB2 1RH, England
Fax: (44) 1223-338061

Germany:

Prof. Dr. Klaus Düwel, Seminar für deutsche Philologie
Georg-August-Universität Göttingen
Käte-Hamburger-Weg 3
D-37073 Göttingen, Germany
Tel.: (49) 551-397611; fax: (49) 551-397511

Norway:

Runearkivet, UKM/Oldsaksamlingen, Universitetet i Oslo
Attn.: K. Jonas Nordby
Postboks 6762 St. Olavs plass
N-0130 Oslo, Norway
Tel: (47) 22851955; fax: (47) 22851938

Sweden:

Runverket, Riksantikvarieämbetet
Attn.: Helmer Gustavson
Box 5405
S-114 84 Stockholm, Sweden
Tel.: (46) 8-51918509; fax: (46) 8-51918515

B



Returadresse/Return address: Nytt om runer, c/o Runearkivet
UKM/Oldsaksamlingen
Universitetet i Oslo
Postboks 6762 St.Olavs plass
N-0130 OSLO, NORGE/NORWAY

